

Wesd's fabric

1943

Diss. TA 215

Diss: TA 215

N Á D A S D Y T A M Á S

/küzdélmé és érdemei/

Irta:

R e g ő s J á n o s
tanítóképző-intézeti tanár

TA 215

ELNÖKI IRODA
Közvetítés és értesítés

Diss. TA 215

Időpont:

ELNÖKI IRODA
Közvetítés és értesítés

Nádasdy Tamás élete a sors szerencsés irányításával egy különleges emberi élet törvényei által megszabott élet példáját tárja elénk.-Miként az árnyék követi a testet, úgy követte Nádasdyt, a magas méltóságot elért egyént is az irigység, rágalom.- Ez az irigység különösen olyan egyéneknek jut ki bőven, akik alacsonyabb sorból emelkedtek fel, részint a szerencse, részint az egyéni adottságok szárnyain.- Éppen ezért életrajzát, hadvezéri, politikai és egyéni tulajdonságait tárgyaló kotetek egyik oldalon dicséretekkel, magasztalásokkal halmozzák el, - mint azt a korabeli történetírók nagyrésze tette, - a másik oldalon viszont olyan hibákat, vétkeket, alacsony karakterű vonásokat vélnek Nádasdyban felfedezni, melyek azután a felmagasztalt nagyságot a közepszerű embernél is alacsonyabbra igyekeznek levonni.- Minden magyar Nádasdy-tisztelő boldog emlékezetel állhat meg a XVI. század nagy férfja előtt.- Ha rosszindulatu előítéletek, historiai igazságtalanságok igyekeznek is befeketíteni Nádasdy Tamás nevét, ki kell

menteni őt ezeknek az egészen kicsinyes rá-galmakon felépülő vádak súlya alól.-

Kétségtelen, hogy nem volt mentes minden emberi gyarlóságtól, s nem akarjuk egyenesen eszményképül állítani őt minden magyar ember fölé, de azt mondhatjuk, hogy nem tapasztalhatott még a legnagyobb ellen-sége sem nagyobb politikai és erkölcsi vét-keket nála.- Így Nádasdy nagy ellensége, Forgách történetíró sem támadja Nádasdy személyes tulajdonságait; a tudomány, po-litika, hadvezetés terén bebizonyított ké-pességeit; pusztán erkölcsi magatartását támadja, midőn szerinte felesége révén, fondorlattal és haszonleséssel lett a nagy Kanizsai-birtok tulajdonosa.-

Már az a magas méltóság is, amelyet Nádasdy viselt, okot adott arra, hogy mint országgyűlést Magyarország kettős-, illetve hármassága idején nem mindig és nem min-denki szájaíze szerint ítélik meg.- Az or-szág nagyjai, ugyanugy a történetírók is vagy az egyik vagy a másik párthoz tartoz-tak, s így természetes, hogy vagy így vagy úgy ítélték meg kedvező színekkel,

vagy feketítették be a nagyokat aszerint, hogy melyik párthoz tartoztak.-

Nem volt kedvező Nádasdyra nézve az a tény sem, hogy két ízben is pártot változtatott, azaz először Zápolyai, majd Ferdinánd híve lett.- Természetesen, nem a legjobb színben tüntetik fel ezek a tények Nádasdyt ellenségei előtt.- Azonban hozzá kell tenni, hogy azok ítéltek el elsősorban Nádasdyt, akiknek mindegy volt az, hogy a haza sorsa jobbra vagy balra fordul, akik csak egyéni érdekeket láttak ennél vagy annál a pártnál.- Részint nemzeti érdek, részint a gyűlölet vezette ellenfeleit, midőn sértésekkel és rágalomokkal illették őt és tetteit igyekeztek feketére festeni.- Nádasdy, miként mások is, a királyt csak pártkirálynak tekintették.- S ahhoz állottak, akinek a haza java feküdt legközelebb a szívéen.- Köpönyegforgatónak őt se fogja emiatt senki sem mondani.-

Azok az áldatlan viszonyok, melyek között élt, nem tudták átgyurni őt, nem tudták kisebbé, ernyedetlenebbé tenni.- A török hódoltság, az osztrák-magyar két-

kulacsosság nem tették őt gyávává, szolgál-
 lelküvé; nem kétszinüvé és alattomoszá.- Ő
 nem cselekedett úgy, mint mások tőbben,
 hogy muzulmánokká lettek, hogy vagyonukat
 megmentsék; ő nem tett úgy, mint a cseh
 nagyok, hogy egyszerűen belenyugodtak a
 fehérhegyi csata által teremtett állapotok-
 ba és a korlátlan hatalom szolgálatában ál-
 lottak századokon és századokon keresztül.-
 Egyenesség, szókimondás, büszke dac, füg-
 getlenség, helytállás az igazért és a hazá-
 ért akár a vérpadig: ez képezte Nádasdy
 felfogásának lényegét.- S ezt tartotta Ma-
 gyarország megmaradásának biztosítékául is.-
 Voltak olyan nagyok akik vele együtt minden
 kísértésnek tűzpróbáját kiállották, s ezt
 az utókor csak magasztalhatja, de el nem
 ítélheti.- S ha tekintetbe vesszük azt,
 hogy aki egy nemzet élére akar állni, an-
 nak nemcsak abban, de önmagában is bizni
 kell; azonkívül vas-következetességgel és
 angyali türelemmel kell felruházva lenni,
 akkor bizonyára Nádasdynak az előbb elmon-
 dott lelki alkata elégséges volt oly aka-
 dályokat leküzdeni, amelyek az akkori viszo-

nyok között ilyen vezető férfiak előtt feltornyosodtak és őt körülvették, amelyekben viszont egy közepszerű ember aligha tudott volna zöldágra vergődni.-

- Aki saját kis háznépe körében nem érzi boldognak magát, az nem viselhet hazája és királya iránt sem nagyobb szeretetet, tartotta Nádasdy s erre a véleményre nem egyszer leveleiben is említést tesz, - S ha Isten egy szívnek egy kebelt adott, úgy az embernek csak egy hazát.- Semmi sem lehet és semmi sem nagy és következményeiben tiszteletreméltó, ami cél és határ nélkül folyik, amelynek nincs olyan pontja, amelyben összetömrőljön és ismét szétágazzék.- Azért hangsúlyozta, hogy minden embernek elsősorban saját hazájáért kell dolgozni, s azért kell szeretetet minden erejével hazájára fordítani, azért kellett a legszebb, a legrendkívülibb tetteknek a szeretetből forrasoznia.- Hisz az egész világért csak az Isten Fia halhat meg, az ember pedig a hazájáért.-

Mindezekből önként következik, hogy Nádasdy igazában csak akkor érezte magát

elemében, ha a küzdelem a nemzet jogainak kivívásáért folyt.- Ha a nemzet érdekei nem bírtak ilyen joggal, ha a küzdelem pusztán politikai eszközökkel volt csak megvívható, természetes, hogy ő ott volt a küzdők sorában, sőt nem egyszer egyedül is, de a vezetést már nem engedte ki a kezéből, mert nem hiányzott az erőfeszítés rugója, mert az indítékok mindig megvoltak nála.-

Azok a folytonos ingadozások és köpönyegforgatások, amelyekkel korának legtöbb emberét vádolták, - így Nádasdyt is - az részben arra vezethető vissza, hogy a két ellenkirály közül tulajdonképpen egyik sem volt arra való, hogy a nemzet igaz vonzalommal és lelkesedéssel kövesse, habár ez azon a nagy politikai mozzanaton mit sem változtatott, hogy Zápolyai a nemzeti királyságot, Ferdinánd pedig az idegen uralmat képviselte.-

Azok a vonások, amelyekkel próbáltam előljáróban Nádasdy Tamást levázolni, csak kiemelt pontok e szerény írásból, melyben Nádasdy Tamás életét, munkásságát és sikereit igyekeztem röviden megírni.-

Nádasdy Tamás 1492-ben született, -
atyja, Nádasdy Ferenc Mátyás király alatt
katonai pályán működött, s mint egy nehéz
lovagszázados parancsnoka szerepelt. - Külö-
nösen katonai képzésekkel nem rendelke-
zett, s róla sem feljegyzés nem maradt ránk.
Anyja Török Erzsébet volt, akit Szentgyörgyi

Nádasdy életének áttekintése.

Nádasdy Tamás a királyi iskolát az utyi
háznál végezte. - Itt kezdte tanulni, ahol a
Mátyás király által alapított iskolában ta-
nult. - Mivel nagy képességeket mutatott Tamás-
ban, azt a vezetés annak a felismerésére, hogy
a többi nemzeti iskolák példjére külföldi
iskolákba küldje a gyermekeit. - Elsőbe Por-
tugáliába egy kétszemes iskolába. - A külföldi
iskolákban gyorsan fejlődött és el-
hogy pár év múlva megérte hazatérni, Török
Erzsébet nevelésére került. - Erősen tanulmányos
lett s részt vett a különböző iskolákban is jól

Nádasdy Tamás 1492-ben született,-
 Atyja, Nádasdy Ferenc Mátyás király alatt
 katonai pályán működött, s mint egy nehéz
 lovagzászlóalj parancsnoka szerepel.- Külö-
 nösebb katonai képességekkel nem rendelke-
 zett, s róla sok feljegyzés nem maradt ránk.-
 Anyja Török Orsolya volt, akit Szentgyörgyi
 Gábor, Nádasdy Tamás kedvenc deákja, később
 életrajzírója határozottan Török István
 leányának tart, ~~ezek szerint ő Tamás nagy-~~
 bátyja.^{1./} -

Nádasdy Tamás elemi iskoláit az atyai
 háznál végzi.- Majd Budára kerül, ahol a
 Mátyás király által alapított iskolákban ta-
 nult.- Mivel nagy képességeket láttak Tamás-
 ban, azt a tanácsot adták a szülőknek, hogy
 a többi nemesi családok példájára külföldi
 iskolákba küldjék a gyermeket.- Felsőbb ta-
 nulmányait már Grázban folytatta.- A külföl-
 di iskolában olyan nagy eredményeket ért el,
 hogy pár év múlva anyai nagybátyja, Török
 István udvarába került.- Grázi tartózkodása
 alatt a német nyelvet tökéletesen elsajáti-
 totta és a politikai tanulmányokban is jól

előrehaladt.- A továbbiakban Török István gondoskodott Tamás iskoláztatásáról.- Ezután Bolognába, majd Rómába küldte, ahol a bölcsészet és történettudományokat sajátította el.- Ezekben az iskolákban jól megtanult olaszul is és mindenütt nagy dicséreteket kapott.- Ezuttal olyan készségeket szerzett magának, hogy "biztos tapintással tudott forogni, s intézkedni a bonyolultabb körülmények között is." 1./ - Jóllehet, már itt tett szert arra a szilárd önbizalomra, kötelességek iránti lelkiismeretességre, akaraterejére, amely őt később az ország első méltóságára, közbizalom és szeretet emberévé emelte.- Nyilván római tartózkodása adta meg neki azt a sima, finom társalgási módot is, amely őt tökéletes kormányferrivá, jómodoru udvari emberre tette.- Nem hagyhatjuk figyelmen kívül azt a kemény, józan meggyőződésből fakadó hitet sem, hogy amit józan ésszel, magyar szívvél és törhetetlen akaraterejével keresztül akart vinni, - ha azt tárgyilagos megítéléssel jó-

1./ Horváth M.: u.i. Szentgyörgyi Gábor, Nadasdy Tamás életrajzírójának művéből idéz.-

nak látta, - minden akadályon keresztül is vitte.-^{1./}

Rómából Vio Tamással, mint tolmács jött vissza Magyarországra.- Az udvarhoz került titkári minőségben.- A 23 éves ifju már betekintést nyerhetett az ország ügyeibe.- Nádasdy II. Lajos királyának hű beosztottja volt.- Szolgálataiért Lajos egy apátság jövedelmét ajándékozta neki.- /: Hogy mely apátságot, arról pontos feljegyzések nincsenek:/.^{2./} - 1521-ben Szolimán Magyarországon való megjelenése vele egy másik munkakört ismertetett meg.-

Amikor a török Pétervár alá ért, a király rögtön intézkedett, hogy a veszedelmet elhárítsák.- S ilyen elhárítási intézkedések közepette került Nádasdy Tamás Ferdinánd osztrák főherceghez, - a későbbi királyhoz, - segélyhadakat kérni.- Nádasdy már csak a csata után került ismét vissza.- A királynét

1./lásd még Sinkovics István: Európai műveltség a végvárak mögött c. cikkét.-Századok, 1943.IV. évf.158-160 old.

2./ Horváth M.: i.m.22.old.Ahol hivatkozik a Tudományos Gyűjtemények 1834-ből való egyik levelére, és Pray egyik munkájára, melyben említést tesz egy helyről, Kapor-nakról, amelyet azonban Horváth nem tart biztosnak, mert egyik u.csak 1534-ből való levél nem tesz említést az apátság nevééről.

felkeresve Pozsonyba ment vele.- Ferdinánánál ő járt a magyar trónbetöltéssel kapcsolatban követségben.- S Ferdinánd az ő segítségével került később a magyar trónra.-^{1./}

Amikor Ferdinánd bejött az országba, Nádasdyt küldte Győr, Tata, Esztergom megvételeire.- Nádasdy további győzelmes csatáiban elfoglalta Visegrádot, majd Budát is.- Utána a király kinevezte budai várnaggyá.-^{2./}

1529. nyarán a török ismét megjelenik és Budát akarta elfoglalni,- Nádasdy csak úgy adta fel a várat, hogy katonái megkötözték.- Nádasdy a szultán foglya lett.- Gritti kieszközli szabadonbocsátását, de csak azzal a feltétellel, ha Zápolyai pártjára áll.^{3./} - Így lett Nádasdy Zápolyai embere, aki Eger parancsnokává tette meg.- Nádasdyt Gritti helyettesévé nevezték ki a kincstárnoki székbe.- Majd Szigetvár után Buda felszabadítására küldte János király.- Sikerült

1./ Horváth M.: i.m. 28. old.

2./ Lásd részletesebben Horváth M.: i.m.megjelölt helyen.35. old.

3./ Horváth M.: i.m.40-41 old. Nádasdy fogságával több történetíró foglalkozik és Horváth szerint az a helyzetmegítélés a helyes, amely Nádasdyt kényszer folytán Zápolyai zsoldjába állította.-

Budát csellel elfoglalnia.- Zápolyai ezért többek közt Fogaras, majd Huszt várát adományozta több sóaknával és birtokkal együtt.¹ Időközben Grittivel nyílt összeütközésre került sor.- Majd midőn Gritti Konstantinápolyba ment követségbe, Nádasdyt tették meg az ország kormányzójává.- Még Zápolyai szolgálatában volt akkor, amikor eljegyezte 1532-ben Kanizsay Orsolyát, és Ferdinánd, akivel titokban kibékültek, Kanizsay László minden birtokát leányára, illetve Nádasdyra származtatta át.-^{2./}

Közben Nádasdy szive csak Ferdinándhoz húzott, titokban igyekezett Ferdinánd iránta való neheztelését kiengesztelni.- Ferdinánd örömmel vette Nádasdy visszatérésének

- 1./ Bővebben lásd Horváth M. : i.m. 46.old.
- 2./ Horváth M.: i.m. 59. old. Teljes egészében közli Ferdinándnak 1534. augusztus 6án kelt oklevelét, melyben Kanizsay László minden vagyonát azokkal a jogokkal, melyekkel Kanizsay birt, Nádasdy Tamásra, illetve annak jegyesére származtatja át,- azaz rüsitja a Kanizsay birtokot.- Erdemes elolvasni ezeket a sorokat mert Nádasdy későbbi életrajzirói éppen ebbe a szerencsés házasságba szoktak belekapaszkodni és Nádasdyt haszonlesőnek, és nem egyenes uton szerzett vagyonbitorlónak nevezik.-

próbálgatásait és ő is siettette, hogy Nádasdy minél előbb udvarába kerüljön vissza.-^{1./}

A megegyezés nem maradt titokban.- Tudomást szerzett róla Zápolyai is.- Most már sürgette Nádasdy Zápolyainál is az elbocsájtását és kérte, hogy oldja fel esküje alól.- Miután János nem akarta elbocsátani Nádasdyt, Nádasdy bucsu nélkül hagyta el János királyt.- Nádasdy Bécsben hamarosan Ferdinánd belső tanácsosa lett.^{2./} - 1537. tavaszán megjelent Oszmán Magyarországon.- Nádasdy a Délvidéket veszi át, a déli részek védelmének parancsnokságát.- Sikeres rendcsinálása meghozta a " magyar lovagság vezére" címet.^{3./} - Bánsági tisztségét hamarosan tárnokmesteri méltóság váltotta fel.^{4./} - 1543-ban " Dunántul főparancsnoka" lesz.^{5./} - Thurzó Elek halála után országbírói^{6./} méltóságot kap.- Közben több vádaskodás éri.- Nagy szomorúsága is volt, midőn sógorának, Majláth Istvánnak, konstantinápolyi rabságba való küldéséről

1./ Horváth M.: 62. old.-on ismerteti Szentgyörgyi idevonatkozó irását és más leveleket.-

2./ Idevonatkozó levelet lásd teljes egészében Horváth M.: i.m. 68-70 old.

3./ Horváth M.: i.m. 75.old.

4./ Horváth M.: u.i.83. old.

5./ U.i.

6./ U.i. 83. old.

értesült.- Hiába volt minden fáradozása, nem
 tudta őt onnét kiszabadítani.- 1547-ben Szol-
 limánnal békét kötöttek.- Ezalatt az idő alatt
 is próbálkozott sógorának kiváltásán.- De nem
 sikerült őt megmenteni Konstantinápoly Hét-
 tornyából.- 1549. elején Nádasdy megy Erdély-
 be, hogy Izabellát rábízza Erdély átadására.-
 Az átadás, illetve az átvétel lassan ment,
 amely részben Izabella Erdélyhez való ragasz-
 kodásának, részben Ferdinánd erélytelenségé-
 nek volt betudható.- 1551-ben ismét megjele-
 nik Nádasdy Erdélyben.- Most már sikerült a
 megegyezést kiűcsikarni Izabellától és ki-
 engesztelni a szultánt.- Nádasdy ösztönzésé-
 re kötötte meg György barát a szultánnal az
 öt éves békét.- Nádasdy Temesvár alatt csu-
 fosan megállítja és megveri a békeszegő tö-
 roköt.- Majd 1552. után a török egymás után
 elfoglalja Veszprémet, Temesvárt, Lippát,
 Lugost, Szolnokot.- Ferdinánd erőtlén volt.-
 1554. ápr.15-én a pozsonyi országgyűlésen
 Nádasdy Tamást nádorrá választották.- 1./

1./ Dr. Károlyi-Dr. Szalay: Nádasdy Tamás
 nádor családi levelezése. 9. cld.

Nádasdy nádori tisztének átvétele után ismét a török feltartóztatására ment Szigetvár alá. Sikerült is Babocsán a törököt megverni. Közben sikerült a törökkel ismét békét kötni. Az 1561-iki országgyűlésen Nádasdy nem fogadta el a király javaslatát, nevezetesen, hogy a cseh rendekhez hasonlóan Magyarországon is az elsőszülöttség jogán töltsék be halála után a trónt. - Nádasdy Ferdinánd herceg mellett emelte fel szavát. - Még egyszer megadta az intézkedéseket a török által megszállt várak elfoglalására, midőn Hegyes várát visszafoglalták. - De 1562. június 2-án az agyoncsigázott test felmondta a szolgálatot, 64 éves korában meghalt. - Egy fia maradt utána, Ferenc, a későbbi híres törökverő "fekete bég."

Nádasdy Tamás m a g á n é l e t é t apró részekre nem boncolgathatjuk fel. - Sulyos országos elfoglaltságán kívül idejének nagyrésztét családja körében töltötte. - Időt szakított a tudományoknak és barátainak is. Tudjuk azt is, hogy nagy levelezést folyta-

tott.- S ha leveleit végig tekintjük, amelyeket hozzá intéztek, azt tapasztalhatjuk, hogy alig volt hazánkban olyan fontosabb szerepet játszó ember, aki több-kevesebb levéllel ne lenne képviselve.- A levélírók között találjuk: János, Ferdinána, Miksa királyokat, Majláth Istvánt, Szalay Jánost, György barátot, Verbőczit, Török Bálintot, Brodaricsot, Frangepán érseket, Forgács Ferencet, Dévay Biró Mátyást, Sylvestert, Zrinyi Miklóst, Dobót, Losonczy Istvánt, Jurisichot, Batthyányt és még számos neves embert.-^{1./} - De nemcsak idegenekhez címzett levelek és idegenektől érkezett irások nyomán ismerhetjük meg Nádasdy Tamást, hanem feleségéhez irt levelekből is.- A családi levelezések szorosabb értelemben 1536-ban kezdődtek meg.- Nádasdy előző évben nősült és vette el az alig 14 éves Kanizsay Orsolyát.- Nádasdy politikai szerepénél fogva gyakran volt távol otthonától, sokszor csupán levélváltással érintkeztek egymással.- Az új asszony aligha tu-

1./ Dr, Károlyi-Dr. Szalay: i.m. IV.bevezetés.-

dott irni férjhezmenetelkor és Nádasdy ta-
 nitotta meg irni, amint ez férjéhez irt leve-
 léből is kitünik.-^{1./} - Törékeny felesége igen
 nagy hatással volt a robusztus termetű Nádas-
 dyra.- Felesége figyelmessége gyakran megha-
 totta Nádasdyt.-^{2./} A viruló fiatal asszony
 szinte a gyernekszobából került férjhez.-
 Férje babusgató kedvességgel kezelte felesé-
 gét, mint az leveleiből is kiviláglik.-^{3./} -
 Viszont a fiatal asszony lemondott minden
 szárakozásról, s egyetlen örömét abban talál-
 ta, ha férje odahaza volt, vagy annak távol-
 létében valamilyen otthoni ügyét elintézhet-
 te.- Az a magasztalás, mellyel az utókor a
 római matrónáknak, a spártai asszonyoknak
 oly busásan áldozott, azt teljes mértékben
 kiérdemelték a magyar nemzet asszonyai is.-
 Nádasdy felesége korának lelkes munkás asz-
 szonya, nemcsak mint feleség és háziasszony,
 hanem mint hőslélekű, a magyar hazáért áldo-
 zatokat hozó magyar nő is, akinek a szegé-
 nyekhez, nélkülözőkhöz, elnyomottakhoz nem-

 /U.i. 86. old.

2./ Nem egy levelében látjuk, hogy a "Szent
 Tamás bélest" megküldi férjének, aki nem
 tudott a névünnepén odahaza lenni. L.u.i.
 72.76. old.

3./ U.i.1,13,15.18. stb.old. Nem egyszer féltő
 gonddal kérleli feleségét,menjen el Sár-
 várról,mert ott "rossz ég" van./levegő/
 21,22.40 old.

csak megértő szava, de érző szive és pénze is volt.^{1./} - Kár, hogy ebben a dolgozatban az ő leveleiből nem közölhetünk, midőn férjének mindenre kiterjedő figyelmességgel számol be a XVI. század karitativ munkájáról. Hogy őt itt ezen a helyen említettem, annak nem az az oka, hogy működése nemzeti szempontból oly nagy kegyeleti megemlékezést igényelne, pusztán az, hogy Nádasdy Tamás szerepét, munkásságát így jobban megérthetjük. - Mert cselekvésének rugója bizony sok esetben éppen hősrleikü élettársa volt. - S talán például szolgálnak annak a ténynek is, hogy a magyar történelem asszonyai mindig igyekeztek a kiváló magyar férfiak méltó feleségei lenni. -

Az az igazi benső szeretet, melyet komoly, elfoglalt férje iránt érzett, kinél szebbet sem Bécsben, sem Pozsonyban vagy Sárvárott nem látott /: lev. nyomán:/^{2./},

1./ U.i. 37, 46, 20.37.old.

2./ U.i. soha leveleiben nem találunk olyant, amelyben feleségére nehezteine, sőt hazamosabb távollétekor ő kér feleségétől bocsánatot, hogy nem mehet a megígért időre haza. -

az a bizalom, midőn minden fontos, országos dolgot közölt vele, azt mutatja, hogy bizony páratlan teremtésnek kellett Nádasdynének lenni.- Itt megjegyzem, hogy az országos dolgok közlésekor mindig értésére adja Nádasdy feleségének, hogy " bár mindenki erről beszél, de te csak orozva örülj"...Máskor: " de én nem akarom tudnyi, te se tudjad,- noha ez világ tudja"..... Vagy: de erről te ne beszélj" stb.^{1./}- Azoknak a léleketelen, zord időknak, a zürzavarában a sárvári kastély, mintegy nyájas idillkert tűnik fel, ha a férj odahaza van.- Látni véljük őt ott gyermekének, gazdaságának közepette, s azt, hogy mint küldi távollévő urának a jófajta otthon készült bélest, kalácsot, sajtot, sültet, vagy halat, gombát, vadat és gyümölcsöt.^{2./}- Látjuk, hogy mint örül a feleség a habarniczának, drágaköveknek, ruhának való selymeknek, szöveteknek, prémeknek, stb., amit a férj neki a sárvári magányba küld.-

1./ U.i. 2, 23. old.

2./ U.i. 72, 76, 80, 102. old.

Nádasdynak a levelei tele vannak humorral, különösen azok, amelyek sajátkezűek.- Legtöbbször ilyen záradékkal látja el levelét: " az te villámkovácsod", az te ősz kányád"., az te herélt basád"....stb.- Ha sajátkezűleg ír, a kedélyesség hangján szólítja meg feleségét: " Szerelmes leányókám", - " Szerelmes riókásom"...stb.^{1./}

Nádasdy emberbaráti érzéssel és gyengéd részvétellel viseltetett nemcsak feleségével szemben, hanem azokkal is, akik közeli rokonságban voltak vele, vagy éppen baráti viszonyban.-^{2./} - Így, mily nagy bánat lepte meg, midőn sógora török rogságba került és annak kiszabadítását reménytelennek látta.^{3./} Könyörületes szive mások iránt is mindig megindult.- Hogy nem volt hideg, számító ember, mi sem bizonyítja jobban, hogy amikor elhagyta a török kényszerítésére Ferdinándot, addig nem akart Zápolyai szolgálatában működni, míg Ferdinánd az esküje alól fel nem oldotta.-^{4./} - Viszont, amikor visszament

1./ U.i.9,13,14,47,56,58,59.64. old.

2./ U.i.126. old.

3./ U.i. 49, 85, 122. old.

4./ Horváth M.:i.m. 64. old.

Ferdinándhoz, s mielőtt végleg elhagyta Zápolyait, Bécsből egy levelet küldött János királyhoz, melyből Nádasdy egész lelki alkát kiolvashatjuk.^{1./} - Megemlíti benne, hogy azzal a hűséggel, mellyel iránta viseltetett, tekintettel arra, hogy János király a török paizsa mellett igyekezett uralmát megtartani, a továbbiakban szolgálatában nem állhat, mivel neki „az emberi méltóságban tenne ez csorbát.” - Kéri Jánost, - mint annak idején Ferdinándot, - hogy oldja fel esküje alól, mert ő hazájának akar szolgálni és úgy gondolja, hogy azt a másik oldalon teljesíti legbiztosabban. - Még érdekesebb rényt vet János király Nádasdyhoz intézett válasza.^{2./} János király Nádasdy elvesztésétől teljesen lesujtva ír ebben a levélben. - Annál is inkább súlyosan érintette Jánost Nádasdy elvesztése, mivel éppen abban az időben hagyta el János királyt a legtöbb hive. - A király teljes bizalommal és közvetlenséggel tárja Nádasdy elé - pedig már Ferdinánd hive volt - szo-

1./ U.i. 66. old. részleteket idéz Horváth, Zápolyai 1535, júniusában írt leveléből.
 2./ U.i. 65-67 old.

moru helyzetét.- Leírja és elismeri Nádasdy-
 nak nála tett hűséges szolgálatát, említi
 azt a bizalmat, melyet mindig őbelé helye-
 zett, olyannyira, hogy amíg ő volt a kincs-
 tár őre, említi a király - soha nem kérte
 tőle számon annak elszámolását.- Egyszersmind
 szemére is hányja, hogy bár mindent megtett
 Nádasdy kedvébe, minden jóságát kiöntötte fe-
 léje, minden lehető méltóságot megadott néki,
 amit csak adhatott, s keserűen kellett lát -
 nia, hogy mégis cserbenhagyta.- Nádasdy itt
 sem a saját kényelmét és hasznát nézte,- amint
 már fentebb említettem,- hanem mert többre
 becsülte a haza érdekeit; s hiába hatotta
 meg Zápolyai panaszkodása, a török karmai
 közt vergődő János király őt a szándékától
 már nem tudta eltéríteni.- Amikor Ferdinánd-
 dal folytak Nádasdy békülési tárgyalásai,
 azt a kikötést is kérte Ferdinándtól, hogy
 ne kelljen János király ellen hadakoznia,
 s előbbi kenyéradó gazdájával szemben őt ne
 használja fel támadó eszközül.-^{1./}

1./ Horváth M: i.m. 59. old.

Feltétlen itt kell megemlíteni azt is, hogy Nádasdy mély vallásosságtól volt áthatva.- Nem egyszer szerepel levelében ugy mel- lékesen az, hogy valamely fontosabb tette előtt templomba ment.^{1./} - Levelleinek záró része minden esetben a szeretteinek Isten oltalmába való ajánlásával fejeződik be.- Midőn nádorrá választották így ír feleségé- nek: " Adom tudtadra, hogy ez mai napon dél- után öt és hat óra korban, király ü feisége egész országával, az mindenható ur Istennek elvégzett akarattjából nem az én érdememből, hanem az ü jóvoltából és nagy irgalmas voltá- ból Magyarország nádorispánjává és kunoknak kirájává tőnek"....^{2./} - Egyik levelében is- mét így ír feleségéhez:"... kérlek éues le- ányom, küldd fel a papot hozzám, egy napnak fölötte itt nem tartom, az leikem ugy köny- nyebb leszen".- Máskor: " Ha lehet az Pünközso ünnepire, haza megyek, azért várj készen pap- pal, hogy hallgassunk misét, bucsut is ve- szek...."^{3./}

1./ Dr.Károlyi-Dr. Szalay: i.m. 6. old.

2./ U.i. 9. old.

3./ U.i. 56,58,61. old.

Nagy gonddal neveltette a kis Ferkót.- Születésekor apja nagy örömeire jelentik, hogy "kis urunknak orra elég nagy, nem léssen fitos..."^{1./} - Ferkót csakhamar tanulásra fogták.- Egy alkalommal így ír feleségéhez Nádasdy: "Ferkót lassan, lassan az verőfény nézésre kell szoktatni, mert félő, hogy lágy szeme ne legyen, mert ha Isten élteci, az kopja hegyire kell többet nézni, hogy nem sem apjára, sem anyjára, ahhoz pedig nem jó az lágy szem..."^{2./} - Ferkót beírták a lant tanulásra is.- Sőt egyik levelében azt írja Nádasdyné: "...az Ferkó lantszóra is indult meg először az kertben"..."^{3./} -

A gyermeknevelést az akkori divat szerint az udvarban valamelyik okos deákra bízták.- A kis Ferkó is kezdetben a sárvári udvarban nevelkedett, majd később került a bécsi udvarba, ahol az udvari illemet, viselkedést is tanulta a fontos tudományok mellett.-

Nádasdy bőkezűen gondoskodott a szegény diákokról is.- Viszont nem egyszer olvashat-

-
- 1./ Országos Levéltár. Nádasdy lt.1555.okt.10
 - 2./ Dr. Károlyi-Dr. Szalay: i.m. 14. old.
 - 3./ Dr. Szeibert J.: Sárvár monográfiája, 23. oldalon idézi.-

juk, hogy valamelyik leányzó, ha udvarából
 férjhez ment mindig Nádasdy látta el " utra-
 való"-val.-^{1./}- Nemcsak Nádasdyné, de ő is
 igyekezett a szegény embereken segíteni, s
 az övéből, ha bőven volt, - másnak is ju-
 tott.-^{2./}- Abban az inséges világban valóság-
 gos istenáldás volt Nádasdy sárvári uradal-
 ma, ahonnan pénzbeli segítséget, élelmet,
 orvost, vagy gyógyszert mindig kaphatott a
 szegény ember.-

1./ U.i. 33, 50. old.

2./ U.i. 78, 84, 85, 107. old.

Nédasdy Tamás szerepe az ország életében.

Köszönetnyilvánítás.

Ha az ország életében Nádasdy szerepét nézzük, feltétlenül be kell állítani azok közé a történelmi viszonyok közé, amelyben élt.- Már említettem volt, hogy felsőbb iskoláit külföldön végezte, és a római tartózkodása után X. Leó pápa követének, Vio Tamásnak Magyarországra való bejövetelekor tolmácsképen Nádasdy Tamást kérték fel a közvetítő szerep betöltésére.- Nádasdy Tamás így került az udvarhoz, ahol a király titkárai közé vették fel.- Ugyancsak a kardinális beajánlására Szalkán László váci püspök és kancellár, valamint Bornemissza János kincstárnok pártfogását is megnyerte--

Milyenek az akkori állapotok? -Az Oligarchák féktelensége, pártviszályok, a kiskorú^{Király} gyámjainak megválasztása körül folyó zavarok, a közügyekben nyomós befolyásu nagyok gonosz szándékai, a török vesztes közeledése, majd Perényi Imre nádor halála után nádorválasztási pártviszályok jellemezték az ország akkori viszonyait.- Közben a

török az ország nyugati határszéleit végig-
 rabolta.- Az ország tanácsa kissé meghök-
 kent ugyan, de sikeres intézkedéseket nem
 hoznak.- Pusztán Zrinyi Miklós, Beriszló
 Péter, veszprémi püspök és a horvát bán buz-
 galma üzi el egy kis időre a törököt.- 1519-
 ben fegyverszünetet kötöttek ugyan, de a ki-
 sebb csatározások tovább folytak.- 1520-ban
 Szolimán került a török trónra, aki a Per-
 zsiában szenvedett csatavesztést a magyaro-
 kon akarta megbosszulni.- Musztafa meg is
 kapta a parancsot Magyarország déli részé-
 nek elfoglalására.- Ebben az időben jött be
 Magyarországra Nádasdy Tamás, mint tolmács,-
 hogy a török elleni háborúhoz a megfelelő
 pénzt, Vio Tamás kardinálissal átadják.-
 Közben az események tovább zajlanak.- 1521-
 ben Szolimán nagy erővel indul Magyaror-
 szág felé.- A kincstár lelketlen kezelés
 miatt üres.- Követek szaladtak szét segít-
 ség reményében Németországba, Lengyelor-
 szágba és Romániába.- Szolimán elfoglalja

Szabácsot és Nándorfehérvárat.- Lajos magát nagykorúnak nyilvánítja és átveszi az ország kormányzását.- Könnyelmű, káros részvétlenség továbbra is elvakította a rendeket, s a várt reményeket is kutba fullasztotta.- Az adók nem folynak be, a megfelelő lőpor nem áll rendelkezésre és így teljes felfordulással várták a törököt, aki meg is jelent ismét és Orsovát is elfoglalta.- 1523-ban összeült az országgyűlés.-^a Rendek komolyan fogták fel az ország helyzetét.- Rendeleteket hoztak, de eredménye nem sok volt.- Két pártra szakadt az országgyűlés s egymással civakodtak.-

1526. tavaszán hírül hozzák, hogy Szolimán Buuát készül elfoglalni.- Ismét követek mentek a szomszéd fejedelemhez.- A fővárosban folyton vigalmakat tartottak, ezek valóban gyásztorok voltak a nemzet készülő sirja felett.- " Poharak közt rogadasok téttek a török tar fejére".¹:... - Pétervár körülroghása után véres kardot hordoznak körül Magyarországon.- Végre megkezdték

a fegyverek és ágyuk vásárlását is.- Ekkor megy Nádasdy Ferdinánd főherceghez, hogy a Speyerben összegyűlt német rendektől pénzt és katonát kérjen.- Ilyen körülmények előzték meg a mohácsi vésznapot.- A mohácsi vész után ismét egy okulás, egy intő, figyelmeztető jel került a nemzet elé, hogy nem lehet olyan tespedt és nemtörődöm gondolkodásu, mint eddig.- Intőjel, hogy a nemzet szellemét meg kell ujítani; az elkérgesedett kedélyeket fel kell rázni; az erkölcsi sülyedést vissza kell hozni a felszínre.-

III. Lajos felesége még a csata előtt kincseivel s néhány főembere kíséretében Pozsonyba ment.- A mohácsi csata után megváltozott a helyzet.- Jöttek a trónkövetelők.- A magyar uraknak egy része Zápolyaihoz pártolt, tőle reméltek kiutat a szomorú helyzetből.- Bornemissza, Báthori Lajos testvérenek férjét Ferdinándot akarta a trónra ültetni.- Viszont Zápolyai mindent elkövetett, hogy trónra juthasson.- Éppen ezért Bornemisz-

száék Ferdinéndhoz küldték Nádasdyt fogadtassa el a magyar koronát.- Zápolyai először a királyné kezével próbálta megnyerni a koronát.- Miután a királyné tanácsosai őt erről lebeszélték, Zápolyai most már a királyné kezének reménye nélkül 1526. november 25-én a nádor tudta, illetve beleegyezése nélkül kiírta a királyválasztási országgyűlést Székesfehérvárra.- Viszont a királyné Komáromba hívta össze az országgyűlést és Báthory indítványára Ferdinándot választották meg királlyá.-

Az ország két pártra szakadt.- Az egyik fél azt tartotta szem előtt, hogy jelen körülményben nem annyira kormányférfiakra, mint inkább hadvezérre van szükség, hogy a törökökkel szembeszálljon.- S miután Zápolyai már néhány csatában ilyen irányban hírnevet szerzett, ők inkább feléje huztak.- A másik fél az országnak a súlyos állapotára hivatkozva, s belső életerő hiányát, az önzés, a haszonlesés elterjedését hozták fel indokul arra,

hogy saját erőnkkel nem tudjuk a török veszedelemet elhárítani.- E pártnak volt tagja Nádasdy Tamás is.- Miután Zápolyai semilyen áron nem volt hajlandó lemondani Magyarországról, Ferdinánd Brandenbúrgi Kázmer vezérlésével 1527. júliusában csapatait beküldte az országba.- Zápolyai Laskay Jeromost a török szultánhoz küldte segítségért.- Nádasdy elfoglalja Gyórt, Tatát, Esztergomot, majd a Salamon tornyának megvívása után Visegrádot.- Innen már csak egy lépés volt Buda vára, s Nádasdy hamarosan Budavár kulcsait is átadta Ferdinándnak.- A nyugalom nem sokáig tartott.- A királyság nyakunkra hozta a törököt.- Egy pillanatra álljunk meg e helyen!

Mindenki által elismert események kétségtelenné teszik, hogy az osztrák uralkodók gyengesége okozta ezt.- Megengedhető, hogy az ország nem volt eléggé erős a félholddal szemben, így a szövetségi viszonyok által nyújtott védelemnek szüksége fennforgott.- De ezzel szemben a történeti tények hatá-

rozottan és világosan megállapítják, hogy mind Ferdinánd, mind utódai teljesen képtelenek voltak az országot a töröktől megoltalmazni.^{1./} Minden mást mellőzve, nem volt meg a szükséges katona és pénzerő.- Ferdinánd folytonosan pénzzavarokban szenvedett, részint atyjának adósságai, azután saját koltekezése, fényes udvartartása, gyermekeinek ellátása, embereinek ragadós keze, minden jövedelmét felemésztette úgy, hogy Magyarország kellő megoltalmazására mi sem maradt.- Egyszer nővére Mária királyné egy hozzáintézett levélben elpnaszolja, hogy még arra sincs pénze, hogy futárjait fizesse.^{2./} I. Ferdinándnak és V. Károlynak is az volt a véleménye, hogy a törökkel békekességben kell élni, miután nincs erő vele megküzdeni.- Némileg furcsának hangzik ez akkor, amikor éppen Károly hathatós támogatásáinak kilátásával harcoltak Zápolyai ellen.-

De folytassuk! 1529 nyarán Szolimán hada Buda alá indult.- Budát Nádasdy védte.-

1./ Beöthy Ákos: i.m. 292. old.

2./ Beöthy Ákos: A magyar államiság fejlődése, küzdelmei. 298. old.

Pánikszerű félelem szállta meg a népet, a lakosság nagyrésze nyugati városokba menekült.- Majd hamarosan megérkezett a szultán teljes erejével.- A hatalmas pogány csapat mind szorosabbra huzta a védekezők körül a hurkot.- Nádasdy elhatározta, hogy utolsó csepp vérig védi a várat.- Azonban a csuf alkudozásnak és hűtlenkedésnek, melyet az idegen katonák tettek, az lett a következménye, hogy Nádasdyt megkötözték, egy szobába zárták és feladták Budát.- A töröknek a várba való bejutása után öt pörtönéből a magyarok kiszabadították és Zápolyaihoz vitték.- Gritti kieszközölte a szultánnál Nádasdy kegyelmét, de csak azzal a feltétellel, hogy átpartol Ferdinándtól Zápolyaihoz.-

Zápolyai 1530 februárjában Budán országgyűlést tartott, melyen keveset végeztek, mert alig jelent meg néhány ember.- Ellenben Lasky Jeromost Erdélyi vajdává, Grittit pedig kincstárnokká nevezték ki.- Gritti kincstárnokká való kinevezése nagy elégedet-

lenséget váltott ki a jóézésű főemberek körében.- Éppen ezért Zápolyai jónak látta őt a szultánhoz követségbe küldeni.-

Közben János Grittit kinevezte az ország kormányzójává.- Ismét mindenki felhördült János ez intézkedése ellen, sőt Nádasdy nyúltn kijelentette, hogy az alig 50 éves király mellé felesleges kormányzó.- János megint ugy orvosolta a helyzetet, hogy Grittit egy időre Konstantinápolyba távolította el.-

1532. nyarán ismét megjelent a török Bécs elfoglalásának tervével.- Azonban nem jutott el Bécsig, pusztán Kőszeget, majd Sárvárt vette ostrom alá.- Ebben az időben kezdte meg a megfelelő intézkedéseket Nádasdy, hogy visszamenjen Ferdinándhoz.-Grittit megölték.- Miután Nádasdy Bécsben megjelent, ismét szőnyegre került a török ügy.- 1537. tavaszán megjelent Oszmán Magyarországon.- Ferdinánd a pozsonyi országgyűlésen adót vetett ki és 24 ezer főnyi csapattal a határ-

szélen várta a törököt.- Később 1545-ben a nagyszombati országgyűlésen ismét nem hoznak életképes rendeleteket.- A török ellen csak védekeztek, de azt megtámadni Ferdinánd nem akarta.- Maja 1547-ben évi 30 ezer arany fejében ismét békét kötöttek-- 1539-ben Zápolyai feleségül veszi a lengyel király leányát, Izabellát.- A két király közt a béke nem jött létre.- Egy év múlva Zápolyai meghal.- Martinuzzi lesz János ujszülött fiának gyámja.- Ferdinánd gyenge, nem tudja kihasználni az ország egyesítésére adódó alkalmat.- 1541 elején Salmi Miklóst és Nádasdy Tamást küldte Ferdinánd Erdélybe, hogy Izabellát rávegye Erdély átadására.- Izabella és János mindenható minisztere, Martinuzzi huzták, halasztották Erdély átadását.- Többszöri erdélyi ut után Nádasdynak végül sikerült a nyirbátori egyezés alapján Erdélyt Ferdinándnak megszerezni, amelynek értelmében János Zsigmond minden java vissza származik, a királyné pedig az Oppelni és

 esett cserebe kiköszörülje.- Ferdinánd

Ratibori hercegséget kapja meg.- Baj csak az volt, hogy a szultán is tudomást szerzett erről a megegyezésről, amely bár titokban történt, de mégis maga után vont a újabb török magyarországi hadjáratot.- 1551-ben Temesvárt támadja.- Martinuzzit megölték.- Következő évben ismét megjön Szolimán és elfoglalja Temesvárt, Esanádót, Lippát, Lugost, Karánsebest, majd Eger alól eredmény nélkül elvonul.- Ferdinánd és a szultán pékét kötöttek.- Castaldó kitakarodik az országból.- A béke idejét arra használta fel Ferdinánd, hogy az elhanyagolt ország ügyeit a soproni, majd a pozsonyi országgyűlésen rendbehozza.- Az utóbbi országgyűlésen választották meg Nádasdyt nádorrá.- A béketárgyalások pusztán csak a török támadásának az elodázását jelentették, mert a sikertelen egyezés ismét a török megjelenését hozta meg.- Ezuttal Szigetvárt támadta.- Amint ismeretes Nádasdy a törököt visszafordulásra kényszerítette.- Egy év múlva ismét megjelent a török, hogy Szigetvárnál a rajca esett csorbát kiköszörülje.- Ferdinánd

gyenge volt, csapatot nem tudott kiállítani és így csak a múlt évben a török által elfoglalt Hegyesd várát foglalták vissza.- Ebben az évben történt, hogy V. Károlyt császárrá koronázták, amiért is Ferdinánd sürgette a török fegyverszünetet.- Nádasdy halála előtt ~~Ferdinánd~~ az 1561-ben összehívott országgyűlésen, - amint említettem is - nem azzal fejeződött be, ahogyan azt a király szeretne volna.- Mit sem változtat ez az események további kimenetelében, mert 1562. június 2-án, Nádasdy halálakor az ország maradt ugyanabban az állapotban, mint volt akkor, amikor Ferdinánd Magyarország trónjára került.-

A mohácsi csata után vagyunk.- A király elesett, s az ország királyválasztáshoz készült.-

Tudvalevő, hogy Mária királyné és Bethori István nádorispán, midőn Lajos halála után egy kis töredékkel Ferdinándot a pozsonyi országgyűlésen megválasztották, azszal kortestvedv.

Politikus és hadvezér.

6 és testvére, a hatalmas német császár az örökös tartományok egész erejével fogják az országot a török ellen megvédeni.-¹/ Ferdinánd követte, Rauber Kristóf ezt a leghatározottabban meg is ígérte.- A gyűlésen kevesen voltak, naggyobbára horvátok, de ezek is azután Zápolyai partjára állottak.- A gyűlölet általában az országban, sőt Szlavóniában is oly nagy volt az osztrák ellen, hogy az emberek kések voltak inkább törökre, mint osztrákká lenni.- Viszont ez az alternative akkor megfogható módon nem állott a nemzet előtt.- A török kivánszkodott az országból, és azt semmi veszély, legalább is az adott viszonyok

1./ Eötvös-Szegfű: i.m. 16.17. old.

A mohácsi csata után vagyunk.- A király elesett, s az ország királyválasztáshoz készült.-

Tudvalévő, hogy Mária királyné és Báthori István nádorispán, midőn Lajos halála után egy kis töredékkel Ferdinándot a pozsonyi országgyűlésen megválasztották, azzal korteskedtek mellette, hogy majd ő és testvére, a hatalmas német császár az örökös tartományok egész erejével fogják az országot a török ellen megvédelmezni.^{1./}Ferdinánd követte, Rauber Kristóf ezt a leghatározottabban meg is ígérte.- A gyűlésen kevesen voltak, nagyobbára horvátok, de ezek is azután Zápolyai pártjára állottak.- A gyűlölet általában az országban, sőt Szlavóniában is oly nagy volt az osztrák ellen, hogy az emberek készek voltak inkább törökké, mint osztrákká lenni.- Viszont ez az alternatíva akkor megfogható módon nem állott a nemzet előtt.- A török kitakarodott az országból, és azt semmi veszély, legalább is az adott viszonyok

1./ Hóman-Szegfű: i.m. 16.17. old.

között nem fenyegette.- Az egész ország Zápolyai pártján volt, habár az első országgyűlésen, melyet Székesfehérvárott 1526. november 10-én tartottak meg, nem voltak számosan jelen.- Az 1527. március 17-i, melyet Budán hívtak össze, még méltán volt az ország képviselőitének tekinthető és Ferdinánd-ellenesnek, aki meg sem volt koronázva,- míg Zápolyai, aki ezeknek a követelményeknek eleget tett,- igen erőteljes végzéseket hozott.-

Zápolyai megválasztása a királyválasztási elv alapján ment végbe, de ez az elv ebben az esetben nem érvényesült korlátlanul.- Az 1505-i rákosi határozat eltiltotta a nem magyar király választását, s a választási elvet magát is beűszűlött magyarokra korlátozta, de sérelmes volt elsősorban a nádor mellőzése.- Továbbá több szerződés bizonyos esetekre kimondotta a Habsburgok örökösödési jogát Magyarország trónjára, s rájuk hivatkozva Ferdinánd egyszerűen nem is gondolt az elején a választásra, annyira erősnek érezte magát, s vélte jogait is.- Egyszerű -

magán
 en ~~rájuk~~ hivatkozott Ferdinánd főherceg,
 mint akire bátyja V. Károly császár átruház-
 ta a saját, Magyarországot illető jogait.-
 Lajos halálával Magyarország természetes u-
 rának tartotta magát.-^{1./}

A Habsburgok hívei eleinte kevesen voltak,
 ezek is inkább az 1505.- i határozattól még
 nem kötött szabadkirályválasztási elvnek a
 hívei.- A törzskart Szalaházy Tamás veszpré-
 mi püspök, Thurzó Elek és az elesett király-
 nak két fiatal titkára, Nádasdy Tamás és
 Oláh Miklós alkották.- Ott kardoskodott az
 elhunyt király özvegye is, Mária királyné.-
 Az ő pozsonyi kormánya az, amely előkészíti
 Pozsonyban Ferdinánd királlyá választását.-
 S itt kezdettől fogva a fiatal titkáré, Ná-
 dasdy Tamásé a vezető szerep.-

Ő a legelső magyar, akivel Ferdinánd fő-
 herceg halála után Bécsben beszélt, ő közve-
 tit a trónkövetelő és a magyar urak között;
 összeírja a csatából megmenekült urak névsó-
 rát, akiket azután Mária királyné egyenkint
 hív meg Pozsonyba, hogy őket pártjára lekösse

1./ Hóman-Szegfű: i.m. 15-18 old.

2./ Hóman-Szegfű: i.m. 16. old.

Bátran lehet állítani, ha ekkor Ferdinánd az országot magára hagyja, az rendbe is jön és a megújodás és meggyógyítás munkája békésen és zavartalanul megkezdődhet és folytatódhatik.- Ez azonban, amint láttuk, nem történt meg.-

A magyar urak egyenkint jelentek meg Pozsonyban, s igényüket tolván előre, tárgyalásokba bocsátkoztak személyes hasznuk irányában.- Azok, akik Ferdinánddal meg tudtak egyezni, azok valószínű az országos érdekekkel hamarosan leszámoltak és könnyebben kiegyeztethető kívánságokkal léptek fel.- Azok, akik a pozsonyi tárgyalásokról sikertelenségekkel távoztak, azok lettek később Zápolyai hivei.-^{1./}

Tehát Ferdinánd V. Károly pénzével és seregével leverte Zápolyait.- Ez volt az egyetlen eset, amikor az ilyen segítségnek hatása is volt.- Ugyan nem a török, de a nemzeti király ellen.- A támadást a hatalom birtokában lévő fél kezdte meg.- Zápolyai

1./ Hóman-Szegfű: i.m. 17. old.

elmenekült Lengyelországba és emberei nagy részt Ferdinándhoz pártoltak.- Megengedhető, hogy a dolognak van csunya oldala is, azonban nem kell elfelejteni, hogy felvételezni lehetett, hogy Ferdinánd beválik és az ország talán ő alatta megtalálja a békét és nyugalmat.- Amint látjuk éppen ennek az ellenkezője támadt.- A kettős királyválasztásból származott a következő századok temérdek nyomorusága.- A kettős királyválasztás polgárháborút jelentett, melyben a török veszedelemmel egyelőre senki sem törődött.- " Nemcsak János hívei feledkeztek meg királyválasztó gondjaik között Szolimánról, aki Konstantinápolyban szerencsekivánatokot fogadott Magyarország meghódításáért,"^{1./} a török veszedelem Ferdinánd hívei között sem volt döntő motívum, mely tetteiket irányította volna.- S így teljesen az ország nyakára hozta az áldatlan helyzet, a törököt.- S Ferdinánd utódai nemcsak, hogy teljesen képtelenek voltak a töröktől felszabadítani

1./ Hóman-Szegfő: i.m. 18. old.

az országot, hanem készek voltak vele hazánk rovására kiegyezni.- Minakét fél azt hitte, hogy kettős és nem hármás játszmát játszik, bár mindkettő megvolt arról győződve, hogy külső segítség nélkül egyik sem tudja a másikat legyőzni.- Ez a szomorú meggyőződés hamarosan átment a köztudatba is és indoka volt Zápolyai későbbi sikereinek.-^{1./} Idegen segítség volt Zápolyainak is legelső gondja-- Járt Velencében, a pápai udvarban, Francia- és Angolországban.- Azonban nem sok eredményt nyel kecsegtettek egyik helyen sem.- Nem több eredménnyel folytak János király tárgyalásai, az ugynevezett "Habsburgellenes", így a két nagyravágyó bajor herceggel és a hesszeni Fülöppel sem.- A követjárás csak azt a felfogást erősítette meg, hogy a döntés egyedül a fegyveres megütközéstől várható.- Az ország nagyrésze János kezében volt, s ha ő ki tudja használni a hatalmi lehetőségeit, könnyen kivetheti Ferdinándot a nyugati végekről is.- Azonban ezt az alkalmat

1./ Hóman-Szegfű: i.m. 19. old.

János király a diplomáciai küldetésekre fecsérelt idő alatt elszalasztotta.-

Ferdinánd jobban kihasználta az idejét.- Kolcsönöket vett fel, a pénzen zsoldosokat fogadott, úgy hogy már 1527. július végén személyesen megjelent Magyarországon kb. 10.000 főnyi sereggel.^{1./} - Viszont János tehetetlenségére jellemző, hogy ő Ferdinándal szemben alig háromezer fegyverest tudott összehozni,- kevesebbet, mint ahányan a koronázási menüben kísérték.-

János majdnem ugyanazon az uton szaladt vissza Ferdinánd hadai előtt, mint amelyiken nem rég koronázásra jött.- Így lett János földönfutó,- Azonban bármennyire is érezte, hogy a csatát elvesztette, azt nem akarta magától elvetetni, hogy egyszer az ő fejét Szent István koronája érintette.- S ekkor ért meg agyában az elhatározás, hogy Lasky Jeromost a szultánhoz küldi, s tőle kér segítséget.- A sulykot elvetette János.- Laskaynak nem volt nehéz a szultánt megnyerni.-

1./ Hóman-Szegfü: i.m. 20. old.

Sőt az 1529-i hadjáratban Szolimán személyesen jelent meg Magyarországon, hogy János kérésére Ferdinánddal összemérje fegyverét.- A szultán bőkezűen éreztette szivélyességét a magyar urak előtt.-^{1./} Pusztán egyetlen magyar akadt, aki fegyvert fogott a szultán ellen, s ez Nádasdy Tamás volt, a budai vár kapitánya.- Nádasdy nem nézhette, hogy a magyarság hajlong a pogány előtt, s hogy esik ^{kezeiből} kivéllénállás nélkül a keresztény kard, amely ^{oly számos} ~~lyel~~ esztendeig végte önmagát és a keresztény nyugatot a pogány veszedelemmel szemben.-^{2./} Kár, hogy csak egy ilyen embere volt a hazának.- Nádasdyt már a vár legénysége is cserbenhagyta, végül fellázadt ellene és megkötözve hurcolták el a török táborba, ahol halálos fenyegetéssel kényszerítették, hogy János pártjára álljon.-

Hogy Nádasdy szerepét tovább láthassuk, ismerni kell az akkori idők hangulatát és viszonyait.- Zápolyai későbbi sikereit Martinuzzi államférfiúnak köszönheti, aki akkor

1./ Hóman -Szekfü: i.m. 22-23 old.

2./ Horváth M.: i.m. 37-39. old.

állt a dolog élére, amikor Zápolyai nem találta^{az} egyetlen, sikereket remélő kiutat.- Az ő tanácsára indult meg Zápolyai, mint hamisíthatatlan közvélemény.- Az első volt a török elleni biztosíték.- Ezt egy szövetség útján érték el János és Szolimán között.- Nem szabad elfelejteni, hogy Szolimán nem akarta elfoglalni és megtartani Magyarországot.- Az egész diplomácia abból állt, hogy az V. Károly hatalmi szférájába ne kerüljön.-^{1./} Erre dolgozott a francia király, Ferenc is, ki Szolimánnal szövetségben állott, s ily módon az osztrák háznak nagy ellenlábasa volt.- Tehát megkötötték a szerződést, s a szövetség hazánkra a legelőnyösebb volt.- Teljes paritás alapján meg az adófizetéstől is megszabadult az ország.-^{2./} Jánosnak, Szolimánhoz küldött követe, Lasky Jeromos, igen ügyesen csinálta a dolgot.- Keresztülvitte a tributum elejtését, több vár átadását.- A szultán átadta igényét Zápolyainak, s megígérte, hogy Ferdinánd

1./ Hóman-Szegré: i.m. 35. old.
 2./ U.i. 22. old.
 2./ Bethly Ákos: i.m. 295. old.

ellen megoltalmazza, Viszont a magyar király nevében hittel lett megerősítve, hogy védnöke barátjának barátja, ellenségének ellensége lesz.- Szolimán beváltotta ígéretét és segítette is Jánost.- Martinuzzi felfogását helyteleníteni nem lehet.- Felekezeti indokok nem berolyásolták az államok szövetségeseit.- Az akkori felfogás és irányzat mellett is lehetett számos indokot felhozni Martinuzzi politikája mellé.^{1./}

Az európai hatalmak is ezen a nézetten lehettek, mert nem késtek szövetségre lépni Zápolyaival és így elérte a másik sikert is Zápolyai, hogy a diplomáciát is a nemzet érdekébe hangolta.- A baj csak ott volt, hogy Zápolyai maga nem volt az az ember, aki feladatának magaslatán állott.^{2./} Éppen úgy nem volt királynak, mint ellenzéki vezérnek való.- Akármilyen nagy ember is volt a minisztere, mégsem volt képes királyának a bőrébe bujni és azokat a szellemi és jellemi képességeket helyettesíteni, melyekkel gazdája nem birt.-

1./ L. részletesen Hóman-Szegfű: i.m.48-65 o.

2./ Beöthy Akos: i.m. 295. old.

Nádasdy Tamás és Ferdinánd között a legszívélyesebb és legbizalmasabb viszony állt fenn.- János király halála után Nádasdyt már Ferdinánd magyar tanácsadójaként látjuk. Ferdinánd János halálának annyira örült, hogy örömlövéseket adatott le a pataki vár fokáról.- Nádasdy és társa, Thurzó követelték a királytól, hogy Buda várát minél előbb, még a török segélycsapatok megérkezése előtt vegye birtokába.^{1./} Azonban a szultán csapatai csellel elfoglalták Buda várát, János országát magának foglalja le, a csecsemőnek csak Erdély nyugati előbástyáit és a Fráter György kezén lévő Tiszántuli részeket hagyja meg hűbéri alapon.- Buda várát pedig csak vérrel lehetett visszaszerezni a keresztény civilizáció számára, György barát és Izabella pedig a csecsemővel Erdélybe vonultak, akinek a jogáért törték szét Magyarország egységét.-

1./ Hóman-Szekfü: i.m. 19. old és
Beüthy Akos: i.m. 295. old.

Az egykoru kutfők szerint nemcsak képeségei folytán, de testalkatára nézve is, hadvezérnek született Nádasdy.- S amint Istvánffy írja^{1./}, oly sok mostoha körülmény közepette, midőn az irigység, gyűlölet egymással viaskodott, valóban hadvezérnek kellett lenni annak, aki erre az országos tisztségre lépni öhajtott.- Nádasdy életének nagyrésztét csakban töltötte.- Némely kutfő szerint mintegy 15 nagyobb csatában vett részt, alantás vagy főparancsnoki megbízásban.- Nem egy alkalommal kizárólag személyének jelenléte döntötte el javukra a csatát.- Nem egy dialfűzér és dicséret, valamint ennek megfelelő jutalmazás készült számára a harcok mezején.- Minden nagyobb csatája életében egyegy polccal való feljebmenetelét jelentette.-

Nádasdy szerepe a h a d v e z é r i p á l y á n a mohácsi csata után indul meg.- Katonai pályájának kezdetéül Ferdinánd bejovetelét tekinthetjük.- Ferdinándtól kapott parancsra indult meg 300 lovasával és boszor-

1./ Horváth M.:i.m. 120. oldalon. Istvánffy történetíró szavai alapján hadvezéri tehetségének kiválóságairól beszél.-

kányos ügyességgel, kiváló hadvezéri tehetséggel - és sehol máshol, de itt alkalmazott -
 furfanggal, csellel és számítással tette meg
 Pozsonytól egészen Budáig a diadalmas útját.-
 Ahol kellett ékes, meggyőző szavával, ahol
 viszont szükség volt rá, csellel, másutt ki-
 tartó ostrommal, ismét másutt pontosan ki-
 számított stratégiai tervvel verte meg az
 ellenséget, illetve foglalta el a városokat. ¹

Példaképpül állithatjuk eléünk Budavár vé-
 delménél tanusított magatartását.-^{2./} - A vé-
 dősereg fogyott, az élelem szintén, az embe-
 rek kezdték elveszíteni kedvüket, de Nádasdy
 lelkesítő szavai mindannyiszor harcra tüzel-
 te katonáit.- S ha minden úgy megy, ahogyan
 Nádasdy elképzelte, Budát nem adják fel a
 töröknek.- Számítását az huzta keresztül,
 hogy az idegen katonaság már megunta a nélkü-
 lözések közepette folyt csatározást, **S** főleg
 a német alparancsnokok fegyelmezetlensége
 okozta azt, hogy Nádasdy kénytelen volt meg-
 feadni azokat, akik a vár feladásán törték

1./ U.i. 34. old. részletesen leírja a had-
 járat lerolyását.-
 2./ u.i. 39. old.

a fejüket.- Sajnos = nem magyar ember^{kk}rel állott szemben - lázadás tört ki, Nádasdyt megkötözték és úgy adták át a várat a török kezére.-

Nádasdy Zápolyainál is hamarosan csillogtatta hadvezéri képességét, midőn Szigetvár alá, majd Buda felmentésére küldte.-^{1./} - Budát csak nagy elővigyázattal lehetett megközelíteni.- Nádasdy óvatosságában is a legmesszebbmenőt tanusította, midőn Roggendorf hátba támadásával kényszerítette azt a vár további támadásának a beszüntetésére.-

Midőn Nádasdy ismét Ferdinándhoz került, a kiváló katonai képességeinek köszönhetően azt, hogy mindjárt az elején Ferdinánd őt tanácsnokai közé emelte és teljes bizalmat helyezett belé.- Délvidéken a lázadás elfojtására is Nádasdyt küldte, amely teljes sikerrel fejeződött be.^{2./} - Innét kezdve már

-
- 1./ U.i.46. old.Hogy mennyire hálás volt ezért a tettéért Zápolyai, mutatja Bethlen egykori levele, melyet Horváth itt teljes egészében közöl.-
 - 2./ U.i.Ferdinándot készületlenül érte a török támadás és az elfoglalta Jezovácot, és Dubicát.- Nádasdy amint serege együtt volt, rohammal foglalta el Jezovácot, utána pedig rogtönzött vízijárművek segítségével szárazföldön és vizen is egyszerre ostromolta Dubicét.- S nemcsak, hogy

gyorsan emelkedik katonai pályája.- Hamarosan lesz főparancsnok, országbíró, majd főlebor-nok, s végül nádor.- Utolsó és nagy bravuros hadvezéri tette volt Nádasdy Tamásnak Sziget-vár felmentése.- 1./ - A török 30.000.- emberrel támadja a várat, neki csak nagyon kis csapata állott a törökkel szemben, s így nem tudta vele nyíltan felvenni a harcot.- Éppen ezért csak csellel védhette meg a szorongatott várat és verhette meg a török sereget.- A csatahelyet átlátva észrevette, hogy onnét a törököt ki kell emelni és a vártól 8 kilométerre lévő Babocsa községnél kell megütközni vele.- Így a töröknek át kellett kelnie a mocsáron, hogy velük megmérkőzhessék.- Sikerült is a törököt magukra vonni, s így a várbeliek is egy kissé levegőhöz juthattak.- De a szultán is ravasz volt.- Amikor látta, hogy Nádasdy csapatai meghátráltak, /: szinleg:/, ő maga a szpahikkal és ágyukkal várta be, hogy a magyar csapatokat megsemmisítsék és így Nádasdyt a veresége után a táborba

elfoglalta a várat is, hanem a déli részekről teljesen kiüzte a török félholdat.- L. még Kató Sándor: Idegen katonaság Magyarországon I. Ferdinánd alatt. 70. old.

1./ Horváth M:i.m.106. old.hogy milyen fontos szerepe volt az akkori zürzavaros csatározásban Nádasdynak, mutatja az,

hátukba támadja.- Azonban Nádasdy így is tuljárt a szultán eszén, s a táborát is csatarendbe állítva felkészült arra az eshetőségre, hogy ha a török ott is támadna, védekezni tudjanak.- Amikor a szinleg meghátrált magyar csapatok szembe fordultak a törökkel, ugyanakkor a tábornál lévő csapatokat is a török támadására indította Nádasdy és így került a szultán két tűz közé.- Nem említettem meg Nádasdynak kisebb csatáit.- E néhány példából is élesen kiviláglik, hogy hadvezérnek termett.- Apja középszerű katonaember volt.- Tehát Nádasdy a saját erejéből és képességeinek hasznosításából lett naggyá.- Családja köznemesi sorból emelkedett fel grófi méltóságra és ő szerezte meg annak a fényét részint neje, részint saját érdeme folytán.-

P o l i t i k a i p á l y á j a

együtt halad hadvezéri pályájával-- Politikai pályáját még diák korában kezdte meg.- Mint fentebb irtam volt, Tamás cardinálissal jött haza Rómából, mint tolmács, hogy hogy miután Nádasdyt Ferdinánd a horvátországi zavargások elnyomására küldte, Nádasdy meg is védte a minden oldalról ostromlott tartományokat, sőt "belső Osztriát" is.-Viszont miután a török Szigetvárárt 30.000 főnyi sereggel megtámadta, Nádasdy pillanatok alatt átlátta a vár ostromlásának nagy helyzetét és 8 nap *

a pápa Ferdinándhoz küldött követének segítségére legyen a hozott pénzsegély dolgában.- Így került az udvarhoz, ahol a munkaköre megengedte, hogy bepillantást nyerhessen az ország ügyéibe.- Az Oligarchák féktelen versengése, a pártviszályok, a zürzavaros áldatlan állapotok szemlélése Nádasdynak jó iskola volt.- Látta a viszonyok bonyodalmát s mondhatni, kívül álló szemmel nézhette azt.- A király gyengesége és nemtörődömsége, a féktelen pazarlás, a másik oldalon az elégedetlenség, szegénység, mind-mind nem kerülte el a fiatal, tanulni vágyó, érzékenylelkű ember figyelmét.- Betekintést nyerhetett az udvarnál a politika boszorkánykonyhájába, s különösen tette ezt akkor, amikor nagyobb szerepet kapott az állami munkákban.- Midőn a török Magyarországra érkezik, a király Nádasdyt is követségbe küldi.- Ekkor nyílt alkalma először a tanultak és tapasztaltak hasznosítására.- Viharos országgyűlések, civakodások, vádaskodások előzték meg a török elleni fel-

alatt Kanizsánál termett.- S csak az osztrák fegyverszállítás késleltette, hogy ott ismét kilenc napig vesztegeltek.-

készülést.- Lajos király komolynak látta a veszélyt.- Nádasdy Tamás a speyeri német rendekhez megy, Ferdinánd főherceghez, hogy hazája és királya számára segítséget hozzon.^{1.} Ettől kezdve többször volt Nádasdy diplomáciai küldetésben, követségben.-

A mohácsi csata Nádasdyt Bécsben érte.- Utána ismét Bécsbe küldték a rendek, hogy az ország szándékát Ferdinánd főherceg előtt ismertesse.^{2./} - Itt alapozta meg Nádasdy azt a bizalmat, amit Ferdinánd mindenkor beléje helyezett.- Nádasdy fényesen megfelelt ennek a küldetésnek is.-

Ferdinánd később is nagy bizalommal viseltetett Nádasdy iránt, úgy, hogy tanácsát rendszerint kikérte.- Bizalmas viszonyban volt Miksával is.- Mikor őt cseh királylyá koronázták, Nádasdy is jelen volt az ünnepélyen.- Így ír haza feleségéhez: " az ifjú királyokat királynnyá választották az csehek, ha atyjoknak valami dolga történnék"^{3./}...

Egy ízben Miksa volt érte "kezes" a császárnak

1./ U.i. 25. old.

2./ U.i. 29. old.

3./Dr. Károlyi-Dr. Szalai : i.m. 1 old.

nál, hogy idejében visszaérkezik, és valamit keresztülvisz, a trónörökös közbenjárását azóta is mindig kikérte.-^{1./}Nádasdy és az uralkodó igen megfértek egymással és Nádasdyra nap mint nap szükség volt.- Sőt nem egyszer panaszkodott, hogy az uralkodás legapróbb dolgaival is kell neki foglalkozni, s ennek következtében nem nagyon van ideje arra, hogy hazamehessen Sárvárra.- "Hogy itt vagyok, reggel tanácsba megyünk, ebédután esmég is csak abba járunk."^{2./}- Egy alkalommal Sárvárról ment Bécsbe és azon a vidéken pestis szedte áldozatait.- A királlyal nem akart kezet fogni, mondván azt, hogy pestifés vidékről jött.-^{3./}Másik levelében írja, hogy a király "nagy kegyességgel mutatá magát hozzám".^{4./}- Ha Nádasdy annyira beteg is volt, hogy nem tudott a saját lábán a gyűlésre menni, hordszéken vitette fel oda a király.^{5./}Egyik alkalommal már kifogyott

~~xxx~~ 1./ u.i. 27. old.

2./ U.i. 7.9. old.

3./ U.i. 6. old.

4./ U.i. 27.old.

5./ U.i. 66.old. Lopva ment be a királyi udvarba, hogy a király tudomást ne szerezzen róla, mert neki azt mondta, hogy még nem tud járni, gondolván, így nem zavarják annyit.

a türelemből és így ír feleségéhez: "Ingyen ha császár ez héten haza nem bocsát. bátor vizsla legyen, ha az más héten haza nem bocsát bucsuvétlen is haza nem megyek."^{1./} -

Komoly országos dolgokból folyó panasz csak egy ízben olvasható Nádasdy leveleiből: "Cso-da sok dolgokat kíván császár /: Ferdinánd:/ az országtól, de igen ösztövé az pecsenye, kevés zsirja csöpöghet." ^{2./} - Nádasdy legtöbb

királyi vadászaton jelen volt, ha ugyan el nem kéredzkedett.- Ilyen alkalommal többször érintkezett más országok királyaival is.-

Például így ír: " én ma délután három órán itt leszek es itt leszen cseh király."-^{3./} -

" Az cseh király is volt a vadászaton." ^{4./}

Hogy Nádasdy milyen nagy köztiszteletnek örvendett a királyi udvarban, mutatja az a tény, hogy midőn Nádasdy beteg lett, nagyon sokan felkeresték betegágyánál: "...császár ü fölsége főembere által, kit én nem érdemlettem volna ü fölségétül, meglátogatott mint s hogy vagyok.- Meglátogatott továbbá pápa követe és ede hozzám jön.- Hitire, tisztességre, azt mondta, hogy pápa én nekem ezt s azt izente.-

1./ U.i.56. old.

2./ U.i. 31. old.

3./ U.i.13.old.

4./ U.i. 25. old.

Tudja ü szent atyasága, hogy nem vagyok én luther, de meglátja ü szentsége, hogy az lutherök ellen szolgálni akarok néki.- Jütt továbbá hozzám az velencés követ és egyéb főurak is sokan.- A Filep király követe is, ki főember, hozzám küldte emberét és tőle kévánt érteni, mikor jüjjen hozzám, hogy meg ne pántsá.- Végre ugyanazt üzente, hogy meg akar látni."^{1./}- Ebből látszik, hogy milyen fontos szerepet töltött be a bécsi udvarnál, miután a külföldi nagyságok is aggódóan érdeklődtek betegségének állapota felől.- Érdekes és jellemző egyik levelének mondata, melyet szintén feleségéhez irt:".....én soha nem hittem volna egészségemben, hogy ennyi sok jóakaró barátai legyenek, az meny nyiet im mastan esmerök."^{2./}Nádasdy politikai szerepére rávilágít egy másik levél: "...ma juta eszébe császárnak én régi szolgálatom, kivel igen kérküvék az meklenburgi herceg előtt; Cseh királynak kenig azt monda: ez - én reám mutatván - előbb volt és

1./ U.i. 60. old.

2./ U.i. 20. old.

és szolgám, és én utánom tied, hogy nem ez világra születtem.- Egyebeket is sokat szóla felőlem"....^{1./}

De ne folytassuk e levélidézeteket.- Ezekből is láthatjuk, hogy Nádasdy, mint a király követe és az országos dolgokban fontos szerepet betöltő egyén, idegen nagyok előtt is milyen fontos személy volt.- Látjuk őt az országgyűléseken, amint súlyos szavu udvari ember nem egyszer nem átalja szavát felemelni a hazája érdekében.-^{2./} - De nemcsak Ferdinánd udvarában, hanem Zápolyainál is, nem egyszer ő igyekszik a török veszedelmet, hol békés, hol fegyveres uton elhárítani.- Már a királyválasztás alkalmával meglátta azokat a vezérlő szempontokat, amelyek Magyarországot biztos ut felé vezeték- Akkor látta, hogy tekintettel az ország súlyos helyzetére nem tud egymaga megbirkózni a török veszedelemmel s azért olyan szomszéd király felé tekintgetett, aki katonai erejével meg tudja védeni Magyarországot is.^{3./} Kiváló politikai

1./ U.i.58.

2./ Horváth M.: i.m. 139. old. Kevéssel halála előtt is egyik Horváth által közölt levélből kitűnik, hogy kész a roncsolt egészségét, sérvét, feláldozni, ha a haza javát vele szolgálhatja.- S valóban még Ferdinánd

érzéssel foglalta el Pozsony-Buda közti városok nagy részét, ahol nem annyira a hadvezér, mint inkább a politikus játszott benne fontos szerepet.- Zápolyai szintén felismerte a kiváló magyar főember tehetségét, és nem is hagyta ezt a képességet parlagon.-Gritti megannyi álnokságának ellensúlyozója nem egyszer a nagytekintélyű, sokszor szinte féltelmetes szavu Nádasdy Tamás volt.- A neki adott tisztségeknek mind Nádasdy politikai rátermettsége volt a záloga.- Zápolyainak is éppen olyan lelkiismeretes tanácsosa lett, mint Ferdinánának, ami az utóbbi leveléből is kitűnik.-

Nádasdy hadvezéri és politikai szerepéről a korabeli fennmaradt irások részletesen nem foglalkoznak, de e néhány példa és a királyok minden országlási ügyükben Nádasdyhoz való közlékenysége, megfelelő bizonyítékul szolgál.-

neheztelését is képes volt magára vonni, midőn a haza érdekében a trónbetöltéssel kapcsolatban 1561. júliusában összehívott országgyűlésen felszólaít.-

2./ U.i. 32. old.

Mohács után az európai eszlelő vívó-
dása és hullámvértes az állományai előtt
a magyar földön.- Nem pusztult el a humaniz-
mus és a reneszánsz a középkori magyar állam
szecessiójában.- Jóllehet a magyar földön
híres Hede, amely az emittent eszlelmi áram-
latoknak melegégya leut, török kézen volt.-
A hullámok átcsaptak a megszállott terüle-
tek határain és tovább éltek a világi és
egyéb...
A kirá-

Kulturrejedelem.

----- legelő helyen
Nagygyörgy udvara állv.- Az európai eszle-
lő hordozója a középkorban pusztuló magyar
világnak.- A földesur szentélye biztosította
az európaiságnak."1./

A XVI. század kulturális munkássága
a levéltárak szűkös adataiból került elő.-
Olyan néhány írásból maradtak fenn amelyek
a századnak eseményeiről sok esetben
még azt sem tudjuk, hogy ki volt az írója.-
Grossmátránál megőrzött levelek képezik.- Egy-
egy ilyen levél természetesen nem elegendő

1./ Szalay István: Európai eszlelő a
magyarországon.- Szeged, 1934. évi.

Mohács után az európai szellem vívódása és hullámverése akadálytalanul omlott a magyar földön.- Nem pusztult el a humanizmus és a reneszánsz a középkori magyar állam összeomlásában.- Jóllehet a messze földön híres Buda, amely az említett szellemi áramlatoknak melegágya lett, török kézen volt.- A hullámok átcsaptak a megszállott területek határain és tovább éltek a világi és egyházi urak féltett kincseként.- " A királyi udvar örököse között a legelső helyen Nádasdy Tamás udvara állt.- Az európai szellem hordozója a körülötte pusztuló magyar világban.- A földesur személye biztosította az európaiságnak."^{1./} -

A XVI. század kulturális munkássága a levéltárak szűkös adataiból került elő.- Olyan ~~névtelen~~ ^{írók} maradtak fenn ennek a századnak emlékei ^{Képpen} mikről sok esetben még azt sem tudjuk, hogy ki volt az írója.- Oroszlánrészt^a magánlevelek képezik.- Egy-egy ilyen levél természetesen nem sokat

1./ Sinkovics István: Európai műveltség a végvárok mögött.- Századok. 1934.IV.

nyom a latban.- Hisz ezrével maradt ránk az ilyen levelek és ki tudja, hogy hány tizezer maradt a teljes megismerhetetlenség homályában.- A század irodalmát az íródeákok képviselték.- S e népes csoport nagy része kezében vándorbottal kereste meg a mindennapi kenyerét.^{1./} -

A XVI. század örökös hadakozás kora.- Nincs nap küzdelem, nincs óra veszedelem nélkül.- A közmondás szerint elhailgatnak a muzsák a fegyverzaj közepette, de nálunk éppen az ellenkezője történt.- Megszólaltak a muzsák, megnyitlak az iskolák, nyomdák keletkeztek és virágzott, terjedt a nemzeti nyelvünk.-

Tárgyunkhoz térve, Nádasdy szerepe, - amint fentebb is említettem, - a XVI. század kulturéletében óriási horderővel birt.- Amint életrajzából tudjuk: Róma, Bologna fogadta az érzékeny lelkű ifjút a reneszánsz műveltség oltalmába.- II. Lajos udvarába kerülve sajátos humanista légkörbe került.-

 1./ Takáts ~~Sarv~~^{Sarv}: Rajzok a török világból. I.kötet.1-103.oldalakon részletesen tárgyalja a magyar és török íródeákok életét, küzdelmeit és a kornak tett nagy szolgálatait.

Hogy mennyire tökéletesen elsajátította ezt a műveltséget, élő példa rá az, hogy a kényeskedő, olaszos műveltséggel kérkedő Grittit is bámulatba ejtette választékos szellemi képessége.- Tudása szinte egyedülálló volt azok között a magyar urak között, akik szintén megjárták a külföldet.- Természetesen, Nádasdy műveltsége különbséget vont mint a szomszédos kuriák, mint a távolabbi részeken élő nemesi udvarok közt.- Műveltségének éles különbözőségére vet rényt Nádasdynak különféle nyelvtudása, midőn " anyain kívül a latint, németet és olaszt tökéletesen beszélte és írta, némi tudomány a görögben is volt.^{1./} - Hogy mennyire elszigetelt jelenség volt ez akkor, példázza az a tény is, hogyha latin nyelvű levél érkezett távolléte idején udvarába, azt még csak el tudták olvasni, de az olasz levéllel senki nem boldogult.-^{2./}

Sárvár kedvenc tartózkodási helye volt Nádasdynak, s ezért gondot is fordított rá.-

-
- 1./ Horváth Mihály: Gróf Nádasdy Tamás élete, 131. old.
 - 2./ Székely M. levele Nádasdy Tamáshoz 1552. július 31.

A mohácsi csata után a műveltség fellegvára lett a sárvári vár.- " A sárvári udvar volt az akkori Magyarország szellemi központja."^{1./}
 A sárvári várnak mindig szívesen látott vendégei voltak a külföldi tudósok, bölcsek és művészek.- Így udvarába fogadta őket, mert valami összerüggő kapcsolatot érzett minden esetben maga és a humanista tudomány és művészet képviselői közt.- Többen egyenesen hívás nélkül jelentek meg Nádasdy udvarában. Ott látjuk Sylvester Jánost, Bévai Biró Mátyást, Tinódi Lantos Sebestyént, Abádi Benedeket.- Szoros levelezésben állott Melanch^{ton}nal is, ami szintén a tudománnyal való kapcsolatát jelenti.^{2./} - Láttunk olasz építészeket, akik Kanizsay várát reneszánsz stílusba, s egyuttal a nyugati védelemre szolgáló bástyának is megépítette.-

Nádasdy felismerte a tudományok terjesztésének fontos eszközét, a könyvet, s hamarosan nyomdák felállításáról is gondoskodott.- Ő állította fel 1534-ben Sárvárott

1./ Szeibert János: Sárvár monográfiája.
 23. old.

2./ Horváth Mihály: i.m. 142. old.

az első magyar nyelvű nyomdát Ujszigeten,^{1./} melynek kezelését Abády Benedekre bízta, aki Sylvester János ajánlott Nádasdynak és hivattott haza Krakkóból.^{2./} - Abády később pap lett és Szegedre távozott, így valószínű, hogy a nyomda azután szünetelt, mert említés róla sehol nem esik. - E nyomdából olvasókönyvek, nyelvtanok, verseskönyvek, imakönyvek kerülnek ki. - De innen került ki az első magyar nyelvű biblia is, amely Sylvester érdeme, az "Uj-Testamentum". - Sárvárrott írta Erdősi az első magyar nyelvtanát is 1537-ben. /: Grammatica hungarolitana. /^{3./} Valószínű, hogy Nádasdynak az országos dolgai egyelőre elvonták a nyomda ügyétől idejét, s így ha ugyan működött később is az ujszigeti nyomda, ott csak vándornyomdászok dolgozhattak. -

A műveltség terjesztését a nyomdákon kívül az iskolák is szolgálták. - Sárvár az iskoláknak is készséggel adott helyet. A sárvárin kívül még számos iskolát alapított

1./ Sinkovics I.: i.m. 169.old.

2./ Szeibert J.: i.m.26. old.

3./ Szeibert J.: i.m. 27.old.

Nádasdy, így a csepregi iskolát is, amely mindig igyekezett a sárvári iskola szintjét megtartani.^{1./} - Nádasdynkívül még mások is alapítottak számos iskolát, azonban azoknak élete éppen az állandóan változó viszonyok miatt hosszabb, rövidebb volt.- Nádasdy sárvári iskolájának olyan nagy híre volt, hogy még Bécsből is ajánlottak tankönyveket az iskolának.- A sárvári iskola megmaradásának nemcsak Nádasdy személye volt a biztosító, hanem az is, hogy oda a vihar nem igen érhetett el Nádasdy Tamás korában.- Azok a diákok, akiknek már szűk volt a sárvári iskola kerete, azokat Nádasdy felsőbb iskolába küldte, amelynek legelső állomása Bécs volt.^{2./} -

Az udvarban irással roglalkozó népség a deákság volt.- Azt a sok levelet, amelyet nagyjaink abban a korban szerkeztettek, nagyrészt az ő munkájuk volt.- A deákságnak a XVI. században való szerepe egészen különleges volt.- Miután a XVI. században

1./ Farkas S.: Csepreg története. 48.old.

2./ Sinkovics: i. cikke, 170. old.

az egyes uradalma a háborus időben gyakran cseréltek gazdát, az iskolák is, - amint említettem volt - bizony éppen emiatt nem bírtak állandó jelleggel. - Sokszor vagy a török dulta fel a vidéket vagy nem termett, s így gyakran az a helyzet adódott elő, hogy a diákoknak mesterükkel együtt vándorbotot kellett fogniok. - E század iskoláiban - még Nádasdy udvarának is - nagyrészt a szegények, rongyosok, jobbágyfiúk jártak, ahol azután a sorsuk egyenesen megváltás számba ment, hisz ott oktatták őket a "mennyei tudomány"-okra, s hozzá - ez volt a fontos - élelmük-ről is gondoskodtak! - Bizony, mert nem volt elég iskolákat felállítani, hanem gondoskodni kellett a diákok és a tanítómesterek ellátásáról is. - S a fenti iskola-bezárással kapcsolatban gyakran adódott elő helyzet, hogy a jobbmodu és a műveltség iránt rogékonny udvarházak urai kénytelenek voltak még az ugynevezett kolduló deákokról is gondoskodni. - Így a Nádasdy-féle számadások tele van-

nak az ilyen tételekkel: " az deákoknak, kik koldultak adtam"...^{1./} - " Az nap adtam Szent Estvánbeli deákoknak 22 pénzt"...^{2./} - " " A szegén kódos deákoknak adtam 4 denárt"...^{3./} - stb.stb. - Nádasdy leveleiből kitűnik, hogy a városok, községek maguk gondoskodtak a deákok, iskolamesterek, cantorok ellátásáról.- Egyik Nádasdy elszámolásból fogalmat alkothatunk arról, hogy milyen ellátásban részesültek ezek.^{4./}

Az iskolából kikerülő diákság először koldulódeák lett.- Udvarról-udvarra jártak, míg valamelyik főúr idődeákká nem fogadta.- Idővel az ilyen deákok mesteri vagy papi állást töltöttek be és nem egyszer könyvirással is foglalkoztak.^{5./} - Volt ezek között olyan deák is, aki több nyelven beszélt.- Így Nádasdy Ferenc híres deákja Szentgyörgyi Gábor.- Ugyancsak gyakran találkozunk Bálint

1./ Nádasdy lt. 1542.nov.20.

2./ U.i. 1545. jan. 27.

3./ U.i. 1569.okt.31.

4./ Takáts Sándor: i.-m. 8-25 old.-Olvashatjuk, hogy mint ruházat, mint élelem szempontjából pontosan meghatározták, hogy mennyit kapnak, sőt, hogy a szállóban strázsa szerepet betöltő diákok mennyit vehetnek a szőlőből. stb.

5./ Szeibert J.: i.m. 23. old.

Ádám, Márton, Benedek, Komlósi Tamás deák nevével.- Az iskolákban a tanítást kezdetben állandó iskolamesterek töltik be, akik nagyrészt papok voltak.- Sokszor kiszolgált katonák voltak, vagy becsületes deákok.- Az iskolamesternek a tanulók száma után járt a fizetés.- A deákoknak nem mindig, sokszor csak ellátást kaptak a papi konyhákon.^{1./} Voltak említésre méltó tanerők is.- Így Erdősy Sylvester János, ki Ujszigeten tanítóskodott, majd később Nádasdy udvari papja és 1554-ben a bécsi egyetem héber és görög tanára lett.- Ott tanított Beyche István is, aki Nádasdy halála után került Sárvárra.- Ugyancsak meg kell említeni Pesti Jánost, * aki Nádasdy humanistapártoló hírére jött a sárvári udvarba és ott nevelősködött.-

Az urak és nemesek iskolái nem ezek voltak.- Az ő helyük a várudvarban, vagy a várkastélyokban volt.- Nádasdy ilyen diákokkal is bőven el volt látva.- S amilyen volt az urak kastélya, olyan volt az uralkodóé is.

1./ Szeibert J.: u.i. 28. old.

Bőven akadtak Nádasdy idejében is udvari csemeték, akik jó oktatás, elbánás és nem utolsó sorban jó ellátás reményében kerültek Nádasdy udvarába.- Nádasdy leveleiből tudjuk ^{1./}, hogy Ferkő a királyi gyermekekkel játszadozott Bécsben; s az ilyen nemesi gyermekek először mint "nemes inasok" kezdték tanuló pályájukat és négy évi szolgálat után, mint "lovas ifjak" szerepeltek. ^{2./}

Említés esik arról is, hogy idegen családok küldik fiaikat Nádasdy udvarába, mivel az köztudomásu, hogy "ott sok kiváló ember dolgozik a török veszedelem elhárításán." ^{3./}

Az iródeákokat a főuri házak megbecsülték, s jól tartották.- Szabad asztaluk volt.- Sokat jártak, keltek, s uraik magukkal is vitték iródeákjukat.- Így Nádasdy mindig tartott maga mellett több deákot, akik elkisérték politikai utjára Bécsbe vagy külföldre.- Nem egyszer külföldi megbízatást adott nekik, pld. bevásárlásoknál,

1./ Nádasdy lt. 1561. március.

2./ Takáts S.: i.m. 27. old.

3./ Sinkovics I.: i.m. 172. old.

mivel ők már ismerősek voltak azokon a helyeken.^{1./} - " Zsennyi uram " és " Sárkány uram" nem egyszer megy Velencébe, hogy ott urnőjének, vagy Nádasdynak valamit vásároljon.^{2./} - Sokszor panasz is esik a dédelgett deákokról, akik csinytevéseikkel, rendetlenkedéseikkel bosszuságot is okoztak gazdájuknak.- Így pld. egyik levelében panaszkodik Nádasdyné, hogy " többet nem iratok vala, mert részeg vala az deák, hogy még az szemivel sem lát!"^{3./} - Nádasdy feleségének, Kanizsay Orsolyának például volt olyan diákja; Péchi Gáspár, " Gáspár deák", aki tudott latinul, görögül, olaszul és németül is anyanyelvén kívül.- Többször olvasuk leveleiben Szentgyörgyi Gábor, " Gábor deák" nevét, akitől számtalan szépen megírt magyar és latin nyelvű levél maradt fenn.-"Ez a deák, - olvassuk Nádasdyné levelében, - minden tudományban fölötte jártás, sok nyelvet tud és amelletten igen megbízható, és derék ember."^{4./} - Ettől a Gá-

1./ Károlyi-Szalay: i.m. 114. old.

2./ U.i. 53. old.

3./ Orsz.lt. Nádasdy levelek 1551.

4./ O.L. Nádasdy levelek 1551.Szigetvár el-
este után.

bor deáktól maradt fenn Nádasdy Tamás élet-
rajza, és ez volt az, akit Nádasdy Ferenc,
Tamás fia annyira megszeretett, hogy bő fi-
zetésén kívül hetven jobbágytelket adott ne-
ki örök birtokul.^{1./} -

Nádasdy Tamás nemcsak pártfogója volt
a diákoknak, hanem maga is jótollu ember volt,
sőt, amint olvastuk, ő tanította meg felesé-
gét is írni.- Érdekes, hogy Bornemissza Pál
püspököt a legmelegebb barátság füzte Nádas-
dyhoz, holott Nádasdy protestáns volt.- Azon-
ban kétség nem fér hozzá, hogy Nádasdy nem
volt a rerormáció harcosa, miután fiát is
prépost keresztelte meg és Forgács Ferenc
váradai püspök egy emberét küldte el Nádas-
dyhoz, hogy áldja meg Nádasdy Ferencet.^{2./}

Nádasdy Tamás leveleinek tetemes része
az, amely az 1555. október 6-án született
Ferenc nevelésére vonatkozik.- Az öreg nádor
maga járt el fia bölcsőjének készítésénél,^{3./}
ismerőseivel minden nevelési dolgot megvita-
tott.- Mikor a fiu rélesztendő volt, fi-

1./ Takáts S.: i.m. idézetéből.
2./ Károlyi-Szalay: i.m. 46,64,106.old.
3./ U.i. 95. old.

gyelmezteti feleségét egyik levelében, hogy szoktassa Ferkót a napfényre, ugyanis többet kell majd a kopja hegyére néznie, mint apja, vagy anyja szemébe.^{1./} - Sokszor nem elégedett meg feleségének tudósításaival és hogy gyermekéről mindent pontosan tudjon, másokat is kért, hogy értesítsék fia hogyléte felől.^{2./} - Szokása volt akkor is a cselédeknek a gyermekek ijesztgetése, melyet azonban Nádasdy eltiltott, hogy a gyermeket ne rémisztgessék.^{3./} - Mindemellett szerepelt a nevelési eszközök között a vessző is. - Így egyik levelében azt írja Nádasdy feleségének, hogy távolléte idején olyan embert hagyjon fia mellett, aki "megsuprálja az alfelét."^{4./}

Már negyedfél éves korában tanulásra fogták Nádasdy Ferkót. - Tanulták a latin és német nyelvet. Az előbbinek elsajátítása inkább a családi háznál volt egyedüli alkalom, mert az udvarban vajmi keveset értettek e latin nyelvhez. - Gyakran irt levelet

-
- 1./ U.i. 15. old.
 2./ U.i. 157. old.
 3./ U.i. 64. old.
 4./ U.i. 63. old.

Nádasdyné, melyben beszámol fiának bibliai tanulmányairól.- Meg kellett tanulnia Ferencnek lanton is játszani.- Sőt, amint egyik levelében monaja, a kis Ferkó lantszóra indult meg először a kertben.-/: 1572.:/ 1./

Nem maradhatott el a XVI. század udvarából a zene sem.- A XVI. század a legtüze- sebb magyar század volt.- A vitézi szellem, a magyar indulat mindenkit elfogott.- S az ilyen korban élnek az énekek és mesék.- Mű- velőik a lantosok, hegedősök, énekesek vol- tak.- Ők udvarházból-udvarházba jártak, s nyomukban felcsendül a dal, a daliás idők éneke, s buzgón pengették énekeiket.- Az ének, zene szeretete az akkori iskolákra sem volt hatástalan.- Említettem volt, hogy többször koldustarisznyát kellett kötni a diákoknak, hogy kenyerüket megszerezzék.- Mi sem természetesebb, hogy ebben az énekre, zenére óhajtozó korszakban énekkel lehetett legkönnyebben szerezni kenyeret, s a jóhan- gu diák nem egyszer már fiatal korában ke-

1./ Szeibert J.: i.m.

1./ Szeibert J.: i.m. 23. old.

nyérhez juthatott.- Ebben a században másutt is harcoltak, de olyan harcias szellem, mint nálunk, egy országban sem volt.- Olyan ^{üz} ~~üz~~ volt ez, hogy még a német költőket is ^{hérbé} ~~üzbe~~ hozta, és ^{is} a magyar vitézségről énekeltek.- A lantosokat hamarosan felváltotta egy másik zenésztársaság, a cigány, akiket a töröknek Magyarországra való bejövetele hozott hazánkba.- Nádasdynak is volt hegedőse, sőt egyik levelében említést tesz holni cigánybandáról is.- Nádasdy udvarában élt Tinódi Lantos Sebestyén is.- Sőt egyik leveléből arról is értesülünk, hogy Tinódi Sárvárrott halt meg és Sáron van eltemetve.-^{1./}

Nádasdy Tamás kulturfejedelmi érdemeit méltatva el kell ismernünk, hogy kivette a maga részét az irodalmi és kulturális mozgalmakból.- Nagyon sokat tett a hazai műveltség érdekében.- Se szeri, se száma azoknak a jeles íródeákoknak, iskolamestereknek, könyvnyomtatóknak, akik az ő kenyerén éltek s akiket ő tanított idehaza vagy külföldön.- Nemcsak a nyelvművelés és irodalom, de ha-

1./ Szeibert J.: i.m. 23. old.

zafias szellem, valláserkölcsei oktatás, közszellem emelése is szeme előtt lebegett.- S ha nem is ért el abban a harcos világban a mai eszközökkel elérhető és remélhető sikert, minden esetre a pusztuló nemzet legéletbevágóbb területét művelgette akkor, és korának legnagyobb sikerét aratta.-

Sajnos a következő században nálunk a pusztulás tetőfokára hágott.- A véres végű szövetség után sok nemesi, főnemesi udvart kifosztottak,- köztük a sárvárit is,- s így urak, papok, mesterek, tanítók, idődeákok, diákok nagy része tomlócbe került, s az ének és muzsika, költészet, és a próza, ~~muzeum~~ és a műveltség legtöbb helyen sirba fult: csak sóhaj és sirás hallatszott mindenfelől.

Nádasdy Tamás, mint közigazdász is éle-
sen rajzolódik eléünk.- A Dunántul nemcsak a
politikai, társadalmi, hanem a gazdasági
életnek is minden szála Nádasdy-birtokok köz-

Közigazdász.

pontjába illeszkedik. Volt korának legnagyob, de egyuttal legnagyob és legélesebbenlétőn meggyerje,- s ő nemcsak politikai és katonai téren irányította népének sorsát, hanem a gazdasági élet terén is.-

Nyugat szilárd védőbástyája volt a Nádasdy-birtok.- Irányító és vezetőszerepet töltött be minden gazdasági, illetve közigazdászai megmozdulásban.- Már említettem volt, hogy Nádasdy szavának nagy súlya volt az udvarban, s bár erről feljegyzéssel nem rendelkezünk, de kétségtelennek kell tartani, hogy közvetve ugyan nem, de közvetlen minden Nádasdy-felé gazdasági természetű újításnak és újdonságnak megvolt a bizonyos kövélkezése a nagybirtokokkal rendelkező udvarházak gazdaságában.- Ugyanis azok a versengések, amelyekkel Nádasdy igyekezett mindig kivívni

Nádasdy Tamás, mint közigazdász is élesen rajzolódik elénk.- A Dunántul nemcsak a politikai, társadalmi, hanem a gazdasági életnek is minden szála Nádasdy-birtokok központjába futott.- Ő volt korának legnagyobb, de egyuttal legmagyarbb és legélesebbenlátóbb magyarja,- s ő nemcsak politikai és katonai téren irányította népének sorsát, hanem a gazdasági élet terén is.-

Nyugat szilárd védőbástyája volt a Nádasdy-birtok.- Irányító és vezetőszerpet töltött be minden gazdasági, illetve közigazdasági megmozdulásban.- Már említettem volt, hogy Nádasdy szavának nagy sulya volt az udvarban, s bár erről feljegyzéssel nem találkozunk, de kétségtelennek kell tartani, hogy közvetve ugyan nem, de közvetlen minden Nádasdy-féle gazdasági természetű ujitásnak és ujdonságnak megvolt a hasznos következménye a nagybirtokkal rendelkező udvarházak gazdaságában.- Ugyanis azok a versengések, amelyekkel Nádasdy igyekezett mindig kivívni

a dicséretet gyümölcs vagy baromfi ajándékokkal, kétségtelen azt jelentették, hogy más udvaroknál is az újdonságot, a legszebbet, legjobbat akarták a királyi udvarba vinni.- Álljon itt két példa: " Ha sietnél több muskatál körtvélyt küldeni, még esmég megnyerhetnéd az pályát, mert még hire sincs ide."^{1./} - Máskor, midőn felesége elkésett a Bécsbe küldött zöldség-félével:

" Igen köszönöm mindaz ludfiakat s mind az egyéb ujságokat, az spárgát is, jól lehet itt az meg is untok immár!"^{2./} - Vagy: "Nem küldtél cseresnyét sem királyné asszonynak, sem nekem.- Borsót sem küldtél, ki immár itt is elég vagyon".^{3./} -

Bármennyire is elfogódottak vagyunk, el kell ismerni, tárgyilagos bírálattal, hogy a XVI. század gazdasági életének felfejlesztésében nem kis szerepe van a török uralomnak.- Így a keletről behozott és meghonosított növény-és állatfajtáknak Magyarországon való meghonosításának.- Hasznos

1./ Dr. Károlyi-Dr. Szalay: i.m. 24. old.

2./ U.i. 8. old.

3./ U.i. 23. old.

gyümölcsfák, virágok, állatok honosodtak meg nálunk a török magyarországi tartózkodása alatt.-^{1./} - A budai basák meg önként küldözgették magyar szomszédaiknak a török virággyökereket, dinnyemagvakat, szilvát, perzsiai barackot, török kacsát, juhót.-^{2./} - Az egykoru feljegyzések és levelek is adnak fogalmat arról, hogy a török basák mennyiben emelték Magyarország gazdasági életének nivóját.- Sajnos sokszor a császári hadak végéppusztították és letarolták a török által már megművelt területeket, azoknak visszahódítása alkalmával.-^{3./} -

De, hogy visszatérjünk tárgyunkhoz, vegyük sorra, hogy mennyiben nevezhetjük Nadasdyt k ö z g a z d á s z n a k.- Nadasdy Tamás életében érte el Sárvár és a Nadasdyak birtokában lévő gazdaság a fejlődés legszebb éveit.- Nadasdynak speciális kertjei voltak, ahol más-más termények szerepeltek.- Korára jellemző, hogy Nadasdy,

-
- 1./ Nadasdy levéltár. Libris/ inscriptionum.
 - 2./ Takáts Sándor: Rajzok a török világból. II.köt. Bővebben olvashatjuk, hogy a török kertgazdálkodásnak és az állattenyésztésnek milyen sok hivatalos irat ad bizonyító erőt.-
 - 3./ U.i. 113. old.

aki mind maga, mind felesége nagy gyümölcs-
termesztő volt, kötelességének tekintette,
hogy mind Ferdinánd, mind Miksa udvarába min-
denféle gyümölcsöt beszolgáltasson. " " Ap-
ró cseresznyében se nekem, se királyné asz-
szonynak ü felségének ne küldj, nekem az ö-
reg szemőbu." ^{1./} - Nádasdy nem egyszer biz-
tatta feleségét, hogy küldje ezt, vagy azt
a gyümölcsöt, amelyet azután Nádasdy csoma-
golt be, hogy az udvarba vigye. - ^{2./} - Ná-
dasdy egész gyönyörűséggel szokta feleségé-
nek tudtára hozni, hogy hogyan győzött a
felküldött ajándék az udvarban. ^{3./} -

Nádasdynak híres kertje volt a sárvá-
ri pomárium /: almáskert:/. - Ismeretes volt
a körtvélyes, melynek neve még máig is fenn-
maradt. - ^{4./} - A sárvári kertnek Tamás nádor
idejében Kerty István deák volt a kertésze. -
A kertészet amolyan keveset hozó mesterség
volt, amit egyik ilyen tréfás levélből meg-
érthetünk. ^{5./} - Nagy gyümölcsöskertek voltak

1./ K.Sz.: i.i.22.ol.d.

2./ K.Sz.: i.m. 24. old.

3./ u.i.24. old. és még másutt is többször
olvashatni, hogy a király nem egyszer
köszönetét és üdvözlését is küldi az
ajándékért Nádasdy feleségének. -

4./ u.i. 8, 11. old.

5./ Szeibert János: Sárvár monográfiája.
24. old.

Sárváron kívül, Sikén, Iváncon, Lócson, Füle-
lesen, Szentmiklóson,/: Fertőszentmiklós:/.^{1./}
Nagy szőlőskertjei voltak Lócson, Pápán, a-
honnán már a legkorábbi szőlőkkel kedvesked-
tek a bécsi udvar finnyás asszonyainak és
leányainak.-

A gyümölcs mellett nem kis szerepet
töltött be a Bécsbe küldött baromfi.- Leg-
inkább " tikfi " vagy " ludri " szerepel a kül-
demények között.- Nagy gondot fordít Nádasdy
arra, hogyha valamiből csak egy példány volt
is, az a király asztalára kerüljön.- Így az-
tán nem kis meglepetést okozott Bécsben a
karácsonytáján odaérkezett tikfi vagy ludfi
szállitmány.^{2./}-

Máskor az ujdonság kizárólag az udvar
asztalára került.- Így egy alkalommal ezt
írja feleségének, aki dicsekedett, hogy de-
cember elején már asztalra-való libái vannak:
" Az két ludrira ingyen ne vássék az fogad,
mert azt királyé asszonnak kell küldeni."^{3./}

Nádasdy kertjében nemcsak gyümölcsök,

-
- 1./ U.i. 24. old. L. Nádasdy lt.-ban is.-
2./ Károlyi-Szalay: i.m. 17, 34, 37, stb.
3./ U.i. 13. old.

de virágok is nagy pompában ^{díszlettek} ~~teremttek~~.- Sőt gondot fordítottak a gyógyfüvek természetére, illetve gyűjtésére is. Valamint ugyancsak Szeibert szerint a vadaskertje sem volt az utolsó hirnevü, amely akkor nagy területet foglalt el.- Másutt is nagy kertjei voltak, úgy, hogy Nádasdy leveleiben nem egyszer tesz említést vadászatról, melyről feleségének, vagy az udvarnak küld vadat.- Szeibert szerint^{9./} - az urak gyakran tartottak Nádasdy birtokán vadászatokot, és az elejtett állatok közt szerepel többek közt: hód, vidra, őz, daru, szarvas, erdei dánvad, vadkecske is.-

Nádasdy Tamás nemcsak parancsoló nagy ur volt, aki minden gazdasági ügyét rábízta alantasaira, hanem - amint leveleiből kitűnik - gyakran maga vagy felesége is megjelent a szükséges munkálatoknál, vagy ellenőrizték a betakarulást.- Így egyik levelében értesíti feleségét, hogy egy kis ideig nem mehet még haza, mert egyik tónak zsilip-

 1./ Szeibert J.: i.m. 25. old.

jét az ő jelenlétében rakják le, mert " az mi személyünk és jelenlétünk mast itt igen szükséges." 1./ - Máskor a királytól engedélyu kér, hogy jelen lehessen egyik halászatnál.- Egyszer feleségének így ír: " Jöttem vala Hegykőre, hogy megértettem, hogy elbocsájtja az haltartót, és onnét esmég ide jöttem Kereszturra és az nagy tót is meglátám.... az mezőbe reá bocsáták az vizet, ez estve ott állottam mig reá bocsáták." 2./ - Amint leveleiből megtudtuk, nem hagyta elszámolás nélkül gazdaságait.- Évente ment ki számvevő, hogy a gazdaság helyzetéről Nádasdynak beszámoljon.- "A számvevő emberek eszten napon Lindván /: Lendván:/ lesznek osztán onnét oda mennek." 3./ -

Nádasdy levelekben gyakran esik szó olajütéstől, sajt, vajkészítésről is. 4./

Allattenyésztése messze földön híres volt.- Nádasdy említést tesz leveleiben, hogy itt, vagy ott vásárolt teheneket.- Feleségének egyszer így ír: " Az én ünőim im-

-
- 1./ Károlyi-Szalay: i.m. 2.old.
 2./ U.i. 35. old.
 3./ U.i. 29. old.
 4./ Bárvári lt. 1532.

már eljutottak Szemerbe; ezzel kérködhetem, hogy az enyimeknek még az árnyékok es szebb és öregebb az te ünőidnél.".....^{1./}

A külföldi vásárlás nem volt elítélendő Nádasdy korában, hanem egészen természetes a dunántuli magyar urak számára.- A legkedvesebb piac Bécs volt.- De pl. Nádasdy midőn egy alkalommal Bécsben bársonyt akart vásárolni és nem kapott, Velencében vélte megtalálni a megfelelő anyagot.-^{2./} - A külföldi vásárlások olyan nagy méretűek voltak, hogy a földesuraknak csaknem állandóan voltak külföldön járt vásárlói.-^{3./}

A vásárlásaik nagyon széles keretek között mozogtak.- Külföldről jöttek edények, lakatok, reteszek, szövetek, bársonyok, selymek, prémek, subák, ékszerek, gyógyszerek, lant, gyertya, szemüveg, stb.^{4./}

Azonban a magyarországi fogyasztók nemcsak átvevők voltak, hanem egyben megrendelői is az áruknak.- Ezt olvashatjuk Nádasdynak feleségéhez írt levelében is, midőn subát

1./ U.i. 69. old.

2./ Károlyi-Szalay: i.m. 12-13 old.

3./ Századok, 1943. ápr. szám. Sinkovics István: Európai műveltség a végvárak mögött.

4./ Szalay-Károlyi: i.m. 22, 23, 26, 27, 28-30 és 44. oldalak.

csináltatott.-1./

A külföld Sinkovics szerint hozzátartozott a mindennapi életükhöz.- Betegségükben elsősorban Bécset, majd az idegent keresték fel.- Ezt mutatja az, hogy Nádasdy körül betegségekor 14 doktor és 4 seb orvos sűrűlődik.-2./-

Jellemző Nádasdy Tamás korára, hogy nem ritka eset, midőn a férjét kéri meg az asszony, hogy vegyen neki ruhát, selymet vagy efféle női holmit.- Jóllehet akkor még a férfiak is meg tudták választani asszonyaik ruháját, bár amint egyik leveléből kitűnik, akkor sem nagyon sokat értettek hozzá a férfiak: " Szökfűszinü selyém és két féle vagyok, egyik sítitebb, az másik világosabb, Balázs deák pedig azt mondja, hogy oroszlán szinü selymet kérepsz az gomboknak, osztán igen szép vöröset, mi legyen az oroszlán szinü azt nem értök."3./-

Nem lenne teljes Nádasdynak, a közigazgatásnak, a képe akkor, ha nem festenénk le

1./ Károlyi-Szalay i.m. 12. old.

2./ Károlyi-Szalay: i.m. 61. old.

3./ Sárvári lt. 29. old.

egy-két vonással, hogy milyen nagy gondja volt a szegényekre és a házban lévő diákokra és személyzetre.- Szinte a mai házgondnoki teendőket is ellátta, midőn egy-egy külföldi utja alkalmával az anyagok, szövetek, selymek garmadát vette meg és annak minden méterét pontosan elosztotta az illetékesek között.- Egyik levelében ezt írja vissza jószágos "Orsiká"-jának: "Értöm azt is mit irsz az mi felől és hogy az szegéniséget igin szánod.Látja Isten szivemet, hogy én is fellebb nem lehet mennyire szánom és ha egyéb lehetne benne, nem is mivelletném, hanem elhagyhatnám az mivet, de végre, amint én látom az szegénységnek fizetnünk is kelletik, hogy teljességgel ei ne nyomorodjanak.- Ez penég az fejér láda megustromlásával lehet meg".^{1./}- Máskor a szegény népről is gondoskodik, ha bő volt a halászat eredménye: "Az szegén népet jól tartsd belőle az bőjtön."^{2./}- Hogy mennyire gondoskodott háznépének ellátásáról, annak igazolására álljon itt ez a

1./ Dr.K-Dr. Sz: NT.stb. 35. old. Néha "Frehér porju"-nak nevezi a szegényeknek szánt pénzt, vagy értékeket. L.u.i.21.o.

2./ U.i. 37. old.

példa: " Im küldtem az te udvarnépednek való posztót, kivel megéred őket, azaz a fiaikat, az mosonét, sütönét, segétőnéket és az házseprőket.- De az fiaknak mos nem jut, egy-egy dolmánnái és egy-egy nadrágnál több. Az öreg ifiaknak kék karisiából kel dolmánt csinálni, azt sárga posztóval meg kell belenyi; nadrágot is azonban ha jut, ha pedig nem jut: kenturából. Az többi ifiaknak az vörös kentura posztóból mind dolmánt a mind nadrágot kell mosonét, sütönét és segétőit és házseprőket ruházni." stb. stb. ^{1./}

Tamás halálával a Nádasdy birtokok kezdik elveszíteni az irányító szerepüket.- Fia, a híres " fekete bég", az óriás erejű törökverő vitéz, inkább a hadakozás terén gyűjtötte babérjait.- A sárvári vár kezd elveszíteni gazdasági téren vonzóerejét.- Míg nem Ferenc halála után felesége Báthory Erzsébet, a hírhedt nő szegyenködőbe nem burkolta Nádasdy örökét.-

A nádorispáni hatáskör t, annak feladataival és jogaival együtt olyan módon, ahogyan azt Mátyás alatt törvénybe iktatták, talán Gara Miklós állapította meg.^{1./} Gara 30 évig viselte a nádori tisztet.- A feladatok között ő teljesített mindent, kezdve a közvetítő szereptől, melyet a király és a nép között végzett, egészen a királyválasztásig és az országgyűlésen teljesített kötelezettségekig mindent.- A nádorispánság, mint intézmény, a formáját, ha kívülről is vette, azonban eleven tartalommal a törvényhozásnál töltődött meg, amint a közjogi fejlődés folyamán a politikai követelmények jelentkeztek.- Az 1488-i határozat kizárólag a nádorispánról szól:^{2./} - megállapítja annak hatáskörét, amelyet a mai fogalmak szerint úgy lehetne meghatározni, hogy egy személyben miniszterelnök, belügy-, hadügy-, külügyminiszter, fővezér, sub.- Ennek a hatáskörnek talán legszebb részét képezi az, hogy mindannyiszor közbenjáró a

1./ Bőöthy Á. : i.m. 102. old.

2./ U.i. 344. old.

korona és a nemzet között.- Hogy mennyire képviselte a nádorispán a nemzet szemében az állami és kormányzati egységnek eszméjét, tanusítja az a körülmény, hogy midőn 1535-ben Zápolyai és Ferdinánd egymással békét kötöttek és az országot felosztották, úgy állapodtak meg, hogy egy közös nádorispánt állítsanak mindkét ország részre.^{1./} Ily módon akarták a kettős királyság hátrányait enyhíteni.- Ezt azonban nemcsak, hogy nem vitték keresztül, hanem midőn Nádasdy Tamás, Ferdinánd nádorispánja meghalt 1562-ben, ezt az állást egészen 1608-ig nem is töltötték be.-

A nádorságnak fontos közjogi tartalma volt.- Az ország haderejének főparancsnokságát az idegen vezérekkel szemben pusztán ő, a nádori tekintélyével tudta biztosítani.- Gátat vetett a külföldi befolyásnak, az elidegenedésnek.- A nádor személye egyuttal biztosítékot szolgáltatott az ország területének egyesítésére is.- Sőt a nagyváradi béke kimondja, hogy a két királynak csupán

1./ Horváth M.: i.m. 74, 81. old.

egy nádora lehet csak, akit azonban az egész országnak kellett megválasztania.^{1./} - János halála után aktuálissá is vált a nádorválasztás, amelyet Ferdinánd csak a rendek határozott követelésére tett meg, midőn 1554-ben megválasztják Nádasdy Tamást 24:13 szavazattal Báthori Andrással szemben. - Az országgyűlési törvénycikk és a király rendelete körvonalazza a nádor hatáskörét.^{2./} Nevezetesen: A király távollétében helytartó, a haderő főparancsnoka, főbíró, a magyar tanács feje, közbenjáró a király és a nemzet között, stb, stb. -

Nádasdy Tamás 8 éves nádorsága bebizonyította, hogy a nádori méltóság képes némi nehézségeket okozni a külföldi kormánynak, és elég bizonyíték volt arra, hogy a magyar rendiség legfőbb középkori garanciájában sem összpontosult annyi tényleges hatalom, amennyi elegendő volna ez új korszakban a nemzeti önrendelkezés tökéletes helyreállítására. -

1./ Beöthy Ákos: i.m.344. old.

2./ Hóman-Szekfü: Magyar történet: 98. old.

F o r r á s m u n k á k .

- Acsády Ignác: Magyarország pénzügyei I. Ferdinánd uralkodása alatt.- Bp. 1888.
- Acsády Ignác: Magyarország három bészre osztásának története. Bp. 1897.
- Beöthy Ákos: A magyar államiság fejlődése, küzdelmei.- Budapest.
- Dr. Károlyi Árpád és Dr. Szalay József: Nádasdy Tamás nádor családi levelezése.- Bp. 1882.-
- Dr. Szeibert János: Sárvár monográfiája.- Szombathely, 1926.
- Füssy Tamás: A zalavári apátság története.- Bp. 1902.
- Hóman Bálint és Szekfű Gyula: Magyar történet. II-III. köt. Bp. 1936.
- Horváth Mihály: Gróf Nádasdy Tamás élete. Buda. 1838.
- Horváth Mihály: Magyarország története. Bp. 1871.
- Kató Sándor: Idegen katonaság Magyarországon I. Ferdinánd uralkodása alatt. Győr, 1908.
- Kertész Zoltán: Rendi országgyűléseink tanácskozási módja Kassa, 1906.
- Magyar Történelmi Tár: 1857, 1891, 1905, 1906 1908. évf.
- Mályusz Elemér: A Nádasdy levéltár magyar levelei. Levélt. Közl. 1924-1927.

./.

- Nádasdy Levéltár: 1530-1570 évekből.- Bp.
Országos Levéltár.
- R. Kiss István: A magyar helytartó tanács
I. Ferdinánd korában. Bp. 1908.
- Révész Imre: Dévai Biró Mátyás első magyar
reformátor életrajza és iro-
dalmi művei. Pest, 1863.
- Sálamon Ferenc: Magyarország a török hódolt-
ság korában. Pest, 1864.
- Szalay László: Adalékok a magyar nemzet törté-
netéhez a XV. században.
Bp. 1859.-
- Szalay László: Magyarország története. Bp.
1865.
- Századok: 1869, 1875, 1877, 1884, 1888, 1889,
1893, 1905, 1909, 1913, 1914.
1917. 1943. évf.
- Takács Sándor: A magyar gyalogság megalaku-
lása: Bp. 1908.
- Takács Sándor: Rajzok a török világból. Bp.
1915.-
- Takács Sándor: Szegény magyarok. Bp. 1920.
- Takács Sándor: A régi Magyarország jókedve.-
Bp. 1921.
- Takács Sándor: Régi magyar kapitányok és
generálisok.- Bp. 1922.
- Takács Sándor: Régi magyar asszonyok. Bp. 1922.
- Vas vármegye története. Bp. 1896.

---.-.-.-.-

Midőn Hédasdy Tamás méltóságának vé-
 gére értem, tessék megengedni, hogy két kér-
 dést tisztázzak, amelyet Hédasdy bírálói
 többször felvetnek: valóban meg lehet-e
 felruházott egyénről van szó, vagy pusztán
 a szerencse hordozta Hédasdy úrját megszívú
 pályáján.- Hédasdy igazi lelkialkatának pon-
 tos rajzát pusztán levelei és néhány fenn-
 maradt kutyó alapján adhatjuk.- E éppen
 ezért ez is Zárószó.- adatok pusztán csak

általános vonások lehetnek Hédasdy Tamásról.-

Az bizonyos, hogy Hédasdy Tamás már a
 természeténél fogva rendelkezett bizonyos
 kellemes modorra, sias, közvetlen várszolgá-
 su a d o t v s á g o k k a i, amelyekkel
 különböző elvű és kedélyű egyénekkel egye-
 ránt hamarosan meggyerte a környezetet bizal-
 má.- Ezek elsősorban a nevelés, majd a
 külföldi lakóház látogatása és a nagyra-
 vezető emberekkel való érintkezése folytán
 csak erősödtek.- Nem volt hiszlgő, - ahogy
 Förgách őt nevezte, - ellenben udvarias vi-
 selkedésre, kellemes külseje és modora min-
 den szívet első becsébe magához vonzott.-
 Kérdésem kívül ezzel nyerte meg mindjárt a

Midőn Nádasdy Tamás méltatásának vé-
 gére értem, tessék megengedni, hogy két kér-
 dést tisztázzak, amelyet Nádasdy bírálói
 többször felvetnek: valóban nagy tehetséggel
 felruházott egyénről van szó, vagy pusztán
 a szerencse hordozta Nádasdy ügyét magasívü
 pályáján.- Nádasdy igazi lelkialkatának pon-
 tos rajzát pusztán levelei és néhány fenn-
 maradt kutfő alapján adhatjuk.- S éppen
 ezért az idevonatkozó adatok pusztán csak
 2. általános vonások lehetnek Nádasdy Tamásról.-

Az bizonyos, hogy Nádasdy Tamás már a
 természeténél fogva rendelkezett bizonyos
 kellemes modoru, sima, közvetlen társalgá-
 su adottságokkal, amelyekkel
 különböző elvü és kedélyü egyéneknél egya-
 ránt hamarosan megnyerte a környezet bizal-
 mát.- Ezek elsősorban a nevelése, majd a
 külföldi iskolák látogatása és a nagyszámu
 vezető emberekkel való érintkezése folytán
 csak erősödtek.- Nem volt hizelgő, - ahogy
 Forgách őt nevezte, - ellenben udvarias vi-
 selkedése, kellemes külseje és modora min-
 den szivet első beszédre magához vonzott.-
 Kétségen kívül ezzel nyerte meg mindjárt a

politikai pályája elején Ferdinánd bizalmát, midőn, mint tanácsnok mindjárt pályafutásának az elején kétszer is volt követségben.- Ezzel a természetével szerezte meg a gőgös Griuti bizalmát is mindjárt az első találkozásakor.-

Ebből a korból nincs más férfi, akit a történetírók annyira dicsértek.- Még az ellentáborban is elismerték Nádasdy kiváló képességeit és csatlakoztak Nádasdy elvéhez.- Tanuja ennek az a számtalan levél, amelyekkel egyházi és világi emberek egyaránt Nádasdyt felkeresték.- Tanuja főleg az a két oklevél, amely arról szól, hogy Gritti cinkosai miatt veszélyben forgó egyének mind a két pártból védelmi szövetséget kötöttek Nádasdyval, és életüket, vagyonukat eskü alatt lekötötték, hogy Nádasdynál biztonságban lehessenek.- Viszont ennyi ragaszkodás és bizalom nem a cinkosság, alakoskodó ravaszság folytán áradt Nádasdy felé, hanem a személyes nagyság, a kiváló rezonanciája következtében.- Ezt bizonyítja az a tény is, hogy élete végén nem átalította a király kegyét is feláldozni, hogy a haza

érdekében nem kívánatosnak tartott, elsőszülöttség jogán betöltött királyi trón ellen emelje fel tiltakozó szavát a nemzet nevében.-

A társas erényei mellé kell állítani azt a tényt is, hogy Nádasdy Tamás azt a kort, amelyben élt, bármilyen zavaros, bonyolult is volt, mindig éles szemmel szemlélte, s a lélekjelenléte a politikai és hadügyek zürzavarában is megmaradt minden egyes alkalommal.- Amit viszont tett, minden esetben kiállta az elhárítás próbáját,- S amint a történetírók meg is említik, a körülményekhez való alkalmazkodásának és a helyzet pillanatok alatt való átlátásának köszönhető, hogy a középszerű sorból az ország első méltóságának magasságáig emelkedett.-

Nemcsak kiváló koponya, de egyszersmint jó szónok is.- Ő bírta rá Izabellát Erdély átadására, s nem egyszer olvashatjuk, hogy országgyűlésen, követségben milyen nagy hatással volt a hallgatóságra a pontos, logikus sorrendben felépített beszéde.- Hozzájárult ehhez az is, hogy a

magyar nyelven kívül beszélt latinul, németül, olaszul, valamint görögül is.-

Nádasdyt a sokféle tulajdonsága közt a politikában kifejtett munkálkodása vitte az ország első méltóságának magaslatára.- S figyelmet érdemel, hogy tisztán látta milyen nagy nehézségek gördülnek majdan hivatala utjába.- Előítéleteiben nem is csalatkozott, mert csak a rendek többszöri kérelmére volt hajlandó elvállalni e tisztséget.- Hogy Nádasdy mégis elfogadta a nádori méltóságot, nyilván erkölcsi erejének nagysága és feddhetetlensége, hűségének állandósága, politikai talentuma biztosságának tudatában tette azt.- Erről egyébként a nádori méltóságba iktató levél is tanuságot tesz.- Amellett oly erőre támaszkodhatott, mint a nemzet, amely képességeiben bizva egy szívvvel és lélekkel mellette volt.- Bizonyos, hogy varázserővel kellett birnia annak a férfinak, aki a nemzet szívét úgy le tudta bilincselni és meg tudta hódítani, mint ő.- Az ilyen erő kétségtelen, csak egy Nádasdy Tamásban volt meg, melyet a nemzet benne megismert és csodált is.- Érezte ezt a nagy

ellenfele, Forgách történetíró is, s azokat a koszorukat, amelyeket a nemzet fejére font Nádasdynak, a megrágalmazás után igyekezett ő is megigazítani, midőn az idő távlatából látta Nádasdy Tamás küzdő és győztes alakját, akin az " atyafiui szeretet irigysége ", a rágalmak nem marhattak foltot.- /: Forgách leveléből.:/ - Nemcsak mint honfit, országférfit, hadvezért, hanem mint embert is érdekesebbé teszi a halhatatlanság koszorúja.-

Nádasdy Tamás igyekezett a magas méltóságát eréllyel, törvénytisztelettel és a király iránti lojális bátorsággal betölteni.- A nehéz ügyekben teljesen öntudatosan járt el a császár és a nemzet között.- A főparancsnoki jogait úgy, teljes terjedelmükben gyakorolta, értve az ország területén lévő idegen csapatokra vonatkozólag is.- A haditanácsban való elnöklésével a német nagyságok előtt is kiváltotta a nádori méltóság ősi tekintélyét, és meghajoltak személye előtt.- Igaz, voltak nehézségek, amelyeket Nádasdy személye sem tudott legyőzni, nevezetesen a külföldi királyok és az

idegen segélyekre támaszkodott követelményekkel szemben.-

Nádasdy Tamás tehetséges, tanult ember és az ügyek élére termett egyéniség volt.- Mint már említettem, ő is résztvett az akkori emberek színváltozásaiban, hol Ferdinánd, hol Zápolyainak volt hive: igazában mégis csak azért, mert mindegyiknél a pro és contra körülbelül ellensúlyozódott, annyira, hogy minden el-és visszapártolásnak meg volt a maga tárgyilagos indoka.- Utóljára, - mégpedig véglegesen, - mégis csak Ferdinándhoz csatlakozott, akinek nádorispánja lett.- Ezt a fontos állást a korona és a nemzet közötti összhang szellemében töltötte be.- De még így sem volt persona grata, és olyannyira nem volt az udvar inyére, hogy halála után tudni sem akartak a nádorispán-választásról.-

Tartalomjegyzék.

Előszó.....	1-6	oldal
1. Nádasdy életének áttekintése.	7-24	"
2. Nádasdy Tamás szerepe az or- szág életében.....	25-89	"
a./ Köztörténeti rész.....	25 - 36	"
b./ politikus és hadvezér.	37 - 59	"
c./ kulturfejedelem.....	60 - 75	"
d./ Közgazdász.....	76 - 89	"
3. Forrásmunkák.....	90 - 91	"
Zárószó.....	92 - 97	"
